

MFIC | Montenegrin Foreign
Investors Council

MONTENEGRIN FOREIGN INVESTORS COUNCIL

2023
PROMOVISANJE
PROSPERITETNE
BUDUĆNOSTI

aim alliance
international
media

CorD

The address that *becomes your home.*

enquiries@portonovi.com
+382 67 994 994

MONTENEGRIN FOREIGN INVESTORS COUNCIL

2023
PROMOVISANJE
PROSPERITETNE
BUDUĆNOSTI
aim - cord

EDITOR IN CHIEF
Neda Lukić
n.lukic@aim.rs

ART DIRECTOR
Branislav Ninković
b.ninkovic@aim.rs

DESIGN
Sladana Radosavljević

PHOTOS
Zoran Petrović

COPY EDITOR
Mark Pullen
m.pullen@aim.rs

OFFICE MANAGER
Svetlana Petrović
s.petrovic@aim.rs

SPECIAL THANKS TO
Ivan Radulović
MFIC Executive Director

FINANCE
Dragana Skrobonja
finance@aim.rs

EXECUTIVE DIRECTOR
Maja Vidaković
m.vidakovic@aim.rs

DIRECTOR
Ana Novčić
a.novcic@aim.rs

PUBLISHER
Ivan Novčić
i.novcic@aim.rs

PRINTING
Rotografika d.o.o.
Segedinski put 72, Subotica, Serbia

GUIDE TO MONTENEGRIN FOREIGN INVESTORS COUNCIL 2023

Published by:
alliance international media in association with
Montenegrin Foreign Investors
Council (MFIC)

Prote Mateje 52, 11111 Belgrade 17,
PAK 126909, Serbia
Phone: +(381 11) 2450 508
E-mail: office@aim.rs
www.aim.rs
www.cordmagazine.com

ISSN no: 1451-7833
All rights reserved
alliance international media 2020

aim alliance
international
media

SADRŽAJ

06 **NOVI IZAZOVI TRAŽE HRABRE ODGOVORE**
KOMENTAR

08 **BORBA ZA INVESTITORE MORA BITI ODLUČNIJA I BOLJA**

TAMAŠ KAMARAŠI,
PREDSJEDNIK SAVJETA,
(PREDSJEDNIK UO
CRNOGORSKE KOMERCIJALNE
BANKE (CKB))

12 **OPTIMISTIČNI SMO ALI I OPREZNI**
MINISTAR EKONOMSKOG
RAZVOJA CRNE GORE

15 **NIZ IZUZETNIH DOSTIGNUĆA**
RAŠAD ALIJEV,
IZVRŠNI DIREKTOR KOMPANIJE
AZMONT INVESTMENTS,
PORTONOVI

16 **HENLEY & PARTNERS - ETABLIRAN U INVESTICIONOJ ZAJEDNICI CRNE GORE**
AUTOR: RADE LJUMOVIĆ,
DIREKTOR, HENLEY &
PARTNERS MONTENEGRO

18 **LJEKOVI ZA KRIZU SU UVIJEK ISTI**
RADOJE ŽUGIĆ, GUVERNER
CENTRALNE BANKE
CRNE GORE

21 **BEZBJEDNOST I BUDUĆNOST KLIJENATA NA PRVOM MJESTU**
LOVČEN GRUPA

22 **PRED NAMA JE VELIKI BROJ NEPOZNANICA**
ALEKSANDAR DAMJANOVIĆ,
MINISTAR FINANSIJA
U VLADI CRNE GORE

26 **INVESTIRAMO U OPREMU I KVALITET USLUGE**

STJEPAN UDOVIČIĆ, IZVRŠNI
DIREKTOR CRNOGORSKOG
TELEKOMA

28 **POMOĆ U TEŠKIM VREMENIMA**

KRISTOFER ŠELDON
(CHRISTOPHER SHELDON),
ŠEF KANCELARIJE SVJETSKE
BANKE ZA BOSNU I
HERCEGOVINU I CRNU GORU

32 **CRNA GORA IMA OGROMAN POTENCIJAL ZA OBNOVLJIVE IZVORE ENERGIJE**

REMON ZAKARIA, ŠEF
KANCELARIJE EBRD-A ZA
CRNU GORU I PREDSTAVNIK
EBRD-A U SAVJETU STRANIH
INVESTITORA CRNE GORE

36 **PRED NAMA JE IZAZOVNA GODINA**

DR NINA DRAKIĆ,
PREDSJEDNICA PRIVREDNE
KOMORE CRNE GORE

39 **SPREMNI SMO ZA SVE IZAZOVE**

MARTIN LEBERLE, ČLAN
ODBORA DIREKTORA SAVJETA
STRANIH INVESTITORA,
PREDSJEDNIK UPRAVNOG
ODBORA NLB BANKE AD
PODGORICA

40 **OČEKUJEMO JOŠ JEDNU USPJEŠNU GODINU**

DAVID MARGASON, ČLAN
ODBORA I IZVRŠNI DIREKTOR
PORTO MONTENEGRA

42 **PRED NAMA SU UZBUDLJIVI I INOVATIVNI PODUHVA TI**

BRANKO MITROVIĆ,
ČLAN ODBORA DIREKTORA;
IZVRŠNI DIREKTOR
KOMPANIJE ONE

43 **ODGOVORNO POSLOVANJE**

VASILIS PANAGOPOULOS,
ČLAN ODBORA DIREKTORA,
IZVRŠNI DIREKTOR
KOMPANIJE JUGOPETROL AD

44 **ZA USPJEH JE NEOPHODNA SARADNJA I MEĐUSOBNO POVJERENJE**

IVAN RADULOVIĆ, IZVRŠNI
DIREKTOR MFIC

48 **PLODNE DISKUSIJE SA VLADOM I PARTNERIMA**

MFIC ACTIVITIES, 2022

54 **REGISTAR KOMPANIJA**

56 **KLJUČNE PORUKE**

Novi izazovi traže hrabre odgovore

Iako je potencijal Crne Gore za privlačenje stranih investicija nesporan, postoji snažno izražena potreba za kreiranjem jasne strategije za privlačenje investitora koja se fokusira na održivi razvoj i jačanje konkurentnosti

Publikacija koja je pred vama svjedoči o snažnom potencijalu Crne Gore da privuče strane investitore i omogući im da uspješno posluju čak i u ekonomskim uslovima koji nijesu naklonjeni privrednom rastu i razvoju. Istovremeno, ona predstavlja izvanredan resurs za kreatore javnih politika jer daje pregled mišljenja brojnih domaćih i stranih sagovornika koji kritički sagledavaju mogućnosti za dalje unapređenje ukupnog i posebno poslovnog ambijenta koji će otvoriti vrata daljem razvoju Crne Gore.

Kroz brojne intervjuje izdvaja se nekoliko veoma važnih poruka za budućnost. Prvo, Crna Gora je veoma osjetljiva na globalne poremećaje, što u prethodnom periodu nije dovoljno uvažavano kroz donošenje odluka o velikim investicionim projektima i fiskalnim podsticajima za otvaranje novih radnih mjesta. Ovo je kreiralo brojne izazove u domenu vođenja stabilne makroekonomske politike i posebno održavanje stabilne eksterne pozicije Crne Gore. U godini koja je pred nama, ovo će biti jedan od ključnih zadataka sa kojima će se suočiti Vlada Crne Gore.

Brojne promjene u vladi i skupštini nijesu u potpunosti išle u korist iskrenim namjerama i naporima vlada da održe fiskalnu disciplinu i istovremeno stvore uslove za dalji rast. Takođe, u prethodnom periodu nijesu u dovoljnoj mjeri adresirane odavno uočene slabosti u strukturi stvaranja društvenog proizvoda, odnosno privredni rast je dominantno bio skoncentrisan i zavisio je od turizma, dok je jačanje drugih grana privrede bilo zastavljeno. U ovom trenutku Crnoj Gori se otvara istorijska šansa da izgradi nove potencijale u domenu obnovljive energije i usaglasi ciljeve privrednog razvoja s evropskim.

Očuvanje makroekonomske stabilnosti i diversifikacija izvora stvaranja novog rasta može otvoriti vrata novim investicijama

Primjeri uspješnih projekata koje su realizovali strani investitori govore da je njihovo poslovanje u velikoj mjeri otporno na negativne uticaje, što je veoma važno za stabilnost ekonomije i očuvanje radnih mjesta. Ipak, Crna Gora mora da bude odlučnija i bolja u „borbi“ za investitore u odnosu na druge zemlje koje takođe žele da privuku strane investitore i posebno da vodi računa da dugoročne razvojne odluke budu oslobođene političkih i drugih uticaja.

Od Vlade Crne Gore se očekuje da posvećeno radi na daljem usaglašavanju propisa sa pravnim okvirom EU i stvara stabilno okruženje za poslovanje različitih privrednih subjekata, kako domaćih tako i stranih. U tom smislu neophodno je unaprijediti ukupnu infrastrukturu i jačati institucionalne

kapacitete, i posebno kreirati stimulatívno okruženje za razvoj malih i srednjih preduzeća.

Stalan dijalog Vlade Crne Gore kako sa stranim investitorima tako i sa predstavnicima domaće privrede donio je nesumnjive pomake na bolje

kada je riječ o unapređenju poslovnog ambijenta, ali se čini da na ovom planu ima još puno prostora za dalju saradnju.

Bez svake sumnje, čini se da 2023. godina neće biti posebno naklonjena globalnom privrednom oporavku, iako prve vijesti o smirivanju inflacije predstavljaju dobru vijest za sve nacionalne privrede. Ipak, ovo će biti teška godina u kojoj će biti posebno važno vagati svaki korak i odmjeravati kakve dugoročne posljedice određene politike mogu imati po razvoj Crne Gore. U takvim uslovima iskren dijalog svih zainteresovanih strana predstavlja dobar put za traženje rješenja koja će biti usmjerena na dalji razvoj potencijala Crne Gore.

Borba za investitore mora biti **odlučnija i bolja**

TAMAŠ KAMARAŠI, predsjednik Savjeta,
(predsjednik UO Crnogorske komercijalne banke (CKB))

Mogućnosti i resursi kojima Crna Gora raspolaže su neupitni, ali nijesu dovoljni. Danas imamo mnogo zemalja koje žele privući strane investitore i koje dosta ulažu da osiguraju što bolje uslove za one koji žele investirati. Tu izuzetno zahtjevnu i važnu „utakmicu“ Crna Gora mora početi da igra odlučnije i bolje

STRATEGIJA

Budućnost Crne Gore kao investicione destinacije će u mnogome odrediti spremnost nadležnih institucija da kreiraju jasnu strategiju za privlačenje investitora

DISCIPLINA

Jačanje trenda povećane finansijske discipline i učinkovitije suzbijanje sive ekonomije, daće dodatnu snagu bankarskom sektoru da bude još veći pokretač i podrška razvojnim projektima

MOGUĆNOSTI

Sa izvjesnim optimizmom gledam na 2023. godinu i mislim da smo dovoljno osnaženi da pronademo način da stvorimo prilike od situacija koje načelno ne percipiramo kao pozitivne i motivišuće

Tamaš Kamaraši, novi je predsjednik savjeta Stranih investitora Crne Gore i CEO Crnogorske komercijalne banke (CKB). Zato smo na samom početku intervjua sa njim željeli da doznamo kako on procjenjuje investicione kapacitete Crne Gore i kako se oni u budućnosti mogu unaprijediti.

Koliko je danas Crna Gora atraktivna destinacija za investiranje?

- Vjerujem u investicione potencijale Crne Gore. Moj stav potvrđuje činjenica da imamo uspješne projekte

iza kojih stoje inostrane kompanije koje su prepoznale mogućnosti koje ova zemlja nudi. Njihovo poslovanje danas je kvalitetno, održivo i pokazuje veliki nivo otpornosti na različite negativne uticaje. Ne treba zaboraviti i učinak tih projekata na uslove života i rada šire društvene zajednice na području u okviru kojeg su prisutni.

Dakle, s jedne strane stoje izrazito pozitivni primjeri, ali i oni koji možda nijesu isporučili rezultat kakav smo očekivali. Mogućnosti i resursi kojima Crna Gora raspolaže su neupitni, ali nijesu dovoljni. Danas imamo mnogo zemalja koje žele da privuku strane investitore i koje dosta ulažu da osiguraju što bolje uslove za one koji žele da investiraju. Tu izuzetno zahtjevnu i važnu „utakmicu“ Crna Gora mora početi da igra odlučnije i bolje.

Naglasio bih da će budućnost Crne Gore kao investicione destinacije u mnogome odrediti spremnost nadležnih institucija da kreiraju jasnu strategiju za privlačenje investitora. Strategija se mora fokusirati na održivi razvoj i jačanje konkurentnosti što su i strateški pravci budućeg razvoja ekonomije. Primjena pomenute strategije

u potpunosti treba da bude oslobođena bilo kakvih periodičnih političkih ili drugih uticaja – ona mora predstavljati putokaz ka iskrenom opredjeljenju da u Crnu Goru dovedemo i zadržimo kredibilne investitore koji će mogućnosti o kojima govorimo pretvoriti u uspješne projekte.

Rekli ste da Vlada Crne Gore mora raditi na osmišljavanju novih politika privlačenja stranih investitora. Koje su to politike i ima li primjera dobrih praksi?

- Usaglašavanje sa EU regulativom i postizanje stabilnog okruženja za poslovanje različitih privrednih subjekata ostaje svakako jedan od prioriteta. Jedna od budućih politika mora biti usmjerena na učinkovitije rješavanje problema teritorijalnog dizbalansa u kontekstu zastupljenosti stranih investicija na teritoriji Crne Gore. Mislim da je ovo pitanje od opšteg značaja za cjelokupno društvo, ne samo za strane ili domaće investitore. Ponoviću da imamo uspješne projekte koji su podigli kvalitet života u nekim krajevima zemlje i ne vidim zašto ovaj princip ne bi bio primjenljiv na nivou cijele države. Siguran sam da kroz uspostavljanje posebnih fondova ili kreiranje fiskalne politike koja

bi pružila izvjesne olakšice investitorima, možemo napraviti značajne pomake i postaviti osnove za ujednačen razvoj.

Takođe, nadam se da će se u narednom periodu odgovarajuća pažnja posvetiti razvoju i boljoj iskorišćenosti ljudskog kapitala. Formalno prepoznavanje znanja i tehnologija koje donose strani investitori može imati ključnu ulogu u ovom procesu koji je osnova svakog napretka kojem težimo. Ovdje opet dolazimo do značaja ranije pomenute strategije koja nam može pomoći da prepoznamo i implementiramo kvalitetne prakse drugih država koje su uspješno riješile neke od izazova o kojima sam govorio.

Šta vam daje nadu u 2023. godini koja će vjerovatno biti jednako teška kako i ova za nama?

- U Savjetu stranih investitora posebno se oslanjamo na ocjene međunarodnih finansijskih institucija. U njihovim predviđanjima se ne očekuje ulazak Crne Gore u recesiju, dok će BDP ostati u pozitivnoj zoni, uprkos najavljenom manjem procentu rasta. Ne bih zanemario ni činjenicu da je Crna Gora

nezavisna od tokova globalnog energetskeg snabdijevanja što može otvoriti neke nove prilike koje u konačnici mogu pozitivno uticati na platni bilans s inostranstvom.

Ne treba zanemariti ni da posljednjih godina živimo ili osjećamo posljedice svih izazova sa kojima smo se suočili – od javnozdravstvene krize do situacije prouzrokovane ratom u Ukrajini. To je dodatno motivisalo sve koji imaju održive poslovne modele da kreiraju planove koji će im pomoći da ostvare odgovarajuće poslovne rezultate, a među njima su svakako i naši članovi. Većina ▶

Jedna od budućih politika mora biti usmjerena na učinkovitije rješavanje problema teritorijalnog dizbalansa u kontekstu zastupljenosti stranih investicija na teritoriji Crne Gore. Siguran sam da kroz uspostavljanje posebnih fondova ili kreiranje fiskalne politike koja bi pružila izvjesne olakšice investitorima, možemo napraviti značajne pomake i postaviti osnove za ujednačen razvoj

► njih je kreirala mehanizme koji se mogu brzo aktivirati u slučaju neočekivanih pritisaka. Dakle, sa jednom dozom umjerenog optimizma gledam na 2023. godinu i mislim da smo dovoljno osnaženi da pronađemo način da stvorimo prilike od situacija koje načelno ne percipiramo kao pozitivne i motivišuće.

U skoroj prošlosti se vrlo često dešavalo da mala ekonomija kakva je crnogorska jako osjeća turbulencije na globalnim tržištima i bilježi i snažno poniranje i uspon BDP. Iako se očekivalo da će rat u Ukrajini ugroziti turizam to se nije desilo. Da li očekujete da će Crna Gora nastaviti da prosperira od priliva digitalnih nomada i investitora iz Rusije i Ukrajine?

- Turbulencije koje se osjećaju zbog situacije na globalnim tržištima posljedica su, prije svega, nedovoljne diversifikovanosti crnogorske ekonomije. Evidentno je da su situacija u Ukrajini i druge okolnosti učinile da određeni broj ljudi ovdje nastavi svoj život i poslovanje. U tome vidim priliku da dodatno diversifikujemo domaću ekonomiju i smanjimo postojeću usmjerenost na mali broj djelatnosti.

Nadam se da će biti razumijevanja da ono što je dijelom posljedica trenutnog stanja pretvorimo u standard i da će se trend privlačenja stranih investitora i digitalnih nomada nastaviti i onda kada se okonča trenutna politička i bezbjednosna kriza u Evropi što svi, siguran sam, iskreno priželjkujemo.

Potrudili smo se da u novoj Bijeloj knjizi poseban osvrt damo na proces usvajanja i sprovođenja zakona, efikasnost javne uprave, digitalizaciju javnih usluga, sivu ekonomiju, oporezivanje i fiskalitate na lokalnom nivou

Kao i u mnogim drugim zemljama i Crna Gora je iskusila inflaciju. Koliko je to uticalo na makroekonomsku stabilnost i predvidljivost poslovanja?

- Crna Gora je uvožno orijentisana zemlja, tako da je dio inflatornih pritisaka koje osjećamo posljedica te činjenice i fiskalnih mjera koje su sprovedene u sistemu javnih finansija. Međutim, naglasio bih da su evidentni značajni pomaci u kvalitetu dostupnih podataka što utiče i na blagovremeno ažuriranje prognoza domaćih i međunarodnih institucija.

U tome vidim šansu da se brže prilagodimo uticajima kojima možemo biti izloženi u domaćim i globalnim okvirima. Otvara se značajan prostor da kreiramo mehanizme koji će nam pružiti učinkovitije upravljanje i planiranje što je izuzetno važna pretpostavka za ostvarivanje poslovnih ciljeva.

U prethodnom periodu bankarski sistem je ostao stabilan, a nekvalitetni krediti nijesu značajno porasli u 2022. godini. Imaju li banke dovoljno posla kada je riječ o kvalitetnijim klijentima?

- Stanje u bankarskom sektoru potvrđuje da sigurno ima dovoljno kvalitetnih poslovnih prilika. Iskoristio bih priliku da istaknem

da su ohrabrujući nagovještaji povećane finansijske discipline, ali se nadam još odlučnijim koracima nadležnih institucija u pogledu suzbijanja sive ekonomije. Uz jačanje trenda povećane finansijske discipline i učinkovitije suzbijanje sive ekonomije, daćemo dodatnu snagu bankarskom sektoru da bude još veći pokretač i podrška razvojnim projektima, jačanju ekonomije i kreiranju novih atraktivnih poslovnih prilika.

Koliko je u međuvremenu u Crnoj Gori napredovala e-uprava i digitalizacija uopšte, pa i u bankarskom sektoru?

- Nažalost, uprkos određenim razvijenim i dostupnim rješenjima, već izvjesni period imamo zastoj kada je riječ o digitalizaciji i e-upravi. Ako pogledate bankarski i komercijalni sektor, vidjećete da su klijentima na raspolaganju različiti digitalni servisi. Broj aktivnih korisnika ovakvog tipa servisa svakodnevno raste i time se fokus poslovanja mnogih kompanija upravo bazira na značajnim unapređenjima i ulaganjima u ovaj vid ponude.

Klijenti se okreću digitalnim proizvodima zbog brzine, uštede vremena i niza povoljnosti koje tako ostvaruju. S tim u vezi, sasvim je opravdano očekivanje da građani značajan dio obaveza i poslova vezanih za sistem lokalne ili državne uprave mogu obaviti onlajn putem. Nadam se konkretnijim pomacima u vremenu koje je pred nama što će sigurno doprinijeti boljoj percepciji Crne Gore kao investicione destinacije.

Uskoro objavljujete sljedeće izdanje Bijele knjige. Hoće li ono po svojoj strukturi ostati isto ili ćete uvesti neke novine?

- Struktura Bijele knjige će u najvećoj mjeri ostati ista, posebno u dijelu ocjenjivanja privrednih sektora, prije svega telekomunikacija/ICT, bankarstva/finansija, turizma, proizvodnje/energetike, trgovine/maloprodaje i transporta/logistike, kako bismo mogli da pratimo dvanaestogodišnji trend i ukažemo na unapređenje odnosno nazadovanje zavisno od ocjene kompanija članica koje posluju u svojim sektorima.

I ovo izdanje Bijele knjige sadržaće ocjene koje se odnose na pojedinačne kategorije od značaja, i to tržište rada i zapošljavanje, razvoj nekretnina, oporezivanje, korporativno upravljanje i vladavina prava. Ovo su takođe oblasti čije ocjenjivanje se vrši dvanaestu godinu zaredom. U dijelu dodatnih pojedinačnih kategorija za ocjenjivanje, riječ je o šest kategorija koje su uvedene 2016. godine i odnose se na propise o javno-privatnom partnerstvu, javne nabavke, digitalizaciju javnih usluga, sivo tržište i inspekcije, ljudski kapital i propise o zaštiti ličnih podataka.

Zadržaćemo i evaluaciju regulatornog okruženja u Crnoj Gori uz definisanje preporuka za njegovo unapređenje u resornim oblastima. Potrudili smo se da poseban osvrt damo na proces usvajanja i sprovođenja zakona, efikasnost javne uprave, digitalizaciju javnih usluga, sivu ekonomiju, oporezivanje i fiskalitetu na lokalnom nivou.

NLB Banka dobitnik je dvostrukog priznanja uglednih finansijskih časopisa

EUROMONEY
Najbolja banka u
Crnoj Gori

The Banker
Banka godine
u Crnoj Gori

NLB Banka

Optimistični smo ali i oprezni

GORAN ĐUROVIĆ, ministar ekonomskog razvoja Crne Gore

Optimista sam i vjerujem da naša zemlja kao mali sistem, u kome ponekada samo jedna važna investicija ili politika daju veliki rezultat, ima šansu da prebrodi sve prepreke i ubrzo postane dio Evropske Unije, čemu težimo

Sa Goranom Đurovićem, ministrom ekonomskog razvoja u Vladi Crne Gore razgovarali smo u momentu kada su mnoge vlade pa i crnogorska razmatrale ne samo kratkoročne mjere odgovora na globalnu krizu koja potresa i domaću ekonomiju, već i dugoročne pravce razvoja zemlje. Zato smo u ovom razgovoru pokrili tekuće teme kao što je predstojeća turistička sezona, ali i ostale sektore ekonomije koji imaju

potencijal da doprinesu privrednom rastu zemlje na duži rok.

Kako ste zadovoljni zimskom turističkom sezonom i šta vam ona govori o mogućim prihodima u turizmu u 2023. godini?

- Zimska turistička sezona otvorena je, simbolično, krajem decembra i traje još par mjeseci, tako da je rano govoriti o njenim rezultatima i mogućim prihodima. Mogu

reći da je 2023. započela sjajnom posjetom turista Crnoj Gori tokom novogodišnjih i božićnih praznika. Nastupi najvećih regionalnih muzičkih zvijezda u gradovima na primorju okupili su rekordan broj posjetilaca koji se procjenjuje na oko 80 hiljada. Kada govorimo o sjeveru, kao što znate, svjedoci smo izuzetno toplog i neobičajnog vremena za ovo doba godine, a slična situacija bila je i u skijalištima u regionu i brojnim evropskim ski centrima. Prvi snijeg

PODRŠKA

Crna Gora stala u red zemalja koje su pružile nedvosmislenu podršku Ukrajini i otvorile svoja vrata ljudima u nevolji pogođenim razornim ratom koji još uvijek traje

PRISTUPAČNOST

Crnoj Gori je neophodan nacionalni avio prevoznik i treba raditi na povećanju broja aviona kako bismo tokom čitave godine bili povezani sa što više destinacija širom svijeta

VIZIJA

Čvrsto vjerujem da Crna Gora sa svojim prirodnim ljepotama, geografskim položajem i potencijalima može i treba da bude ozbiljna svjetska turistička destinacija

dočekali smo u drugoj polovini januara i ovih dana bilježimo velike posjete. Podsjećajući da smo blago pomjeranje špica imali i prošle godine tokom ljetnje sezone, što se u krajnjem nije odrazilo ni na broj turista ni na prilode ostvarene u turizmu. Prema posljednjim podacima Centralne banke Crne Gore, zaključno sa trećim kvartalom 2022. prihodi generisani od ino turista lani iznosili su 916 miliona eura, što je na nivou od 90% realizacije u odnosu na isti period rekordne 2019. godine. Više puta iskazao sam očekivanje da cifra ukupnih prihoda pređe milijardu eura. Naš cilj je da Crna Gora postane cjelogodišnja destinacija, da se smanji oštra linija koja se povlači između ljetnje i zimske sezone, i da se one počinjku sagledavati kao jedna cjelina. Sa optimizmom gledamo u godinu pred nama i nadamo se uspjesima.

Koliko će u 2023, za koju se smatra da će donijeti usporavanje privrednog rasta, turizam ostati motor rasta Crne Gore? Koje druge grane imaju potencijal za rast?

- Sa projekcijama i planovima za ovu godinu optimistični smo ali i oprezni. Dobri rezultati u 2022. daju nam osnovu da očekujemo dalji oporavak ekonomije, ali nažalost, ne zavisi sve od nas. Kao što ste i sami rekli globalna kretanja su takva da će se neki negativni trendovi nastaviti i u 2023. Ipak, kao odgovorna Vlada, preduzimamo sve potrebne korake da se uhvatimo ukoštac sa svim izazovima i zaštitimo životni standard građana i funkcionisanje privrede. Kada je u pitanju turizam, grana koja sa sektorom usluga čini gotovo trećinu bruto društvenog proizvoda države, radimo na opsežnim pripremama predstojeće ljetnje sezone, poboljšanju kvaliteta naše ponude i promociji države na stranim tržištima. Ipak, ne oslanjamo se samo na turizam. Bilježimo veliko interesovanje investitora za oblast energetike, raste i uticaj IT industrije u Crnoj Gori a čine se i veliki napori da se ojača oblast poljoprivrede i

poveća domaća proizvodnja. Ove oblasti, uz turizam i strane direktne investicije oslonjene na projekte u tim sektorima biće generator ekonomskog razvoja zemlje, ne samo u ovoj već, vjerujem i u narednim godinama.

Koliko iznose strane direktne investicije i koliko od tog novca je namijenjeno sektoru turizma?

- Ukupan priliv stranih direktnih investicija na kraju novembra iznosio je 1.04 milijarde eura što je rast od 36.6% u odnosu na uporedni period 2021. godine. Ako govorimo o neto prilivu SDI on iznosi 733.8 miliona, što je 61% više u odnosu na isti period proš-

proizvodnje koja u Crnoj Gori nije velika, od samog starta pokušavao sam da pomognem koliko je moguće jer je riječ o privatnoj kompaniji. Nakon brojnih pregovora ministarstva finansija, Elektroprivrede Crne Gore i Tosyali grupe, vlasnika Željezare, na nivou vlade je usvojeno rješenje koje podrazumijeva preuzimanje Željezare od strane EPCG.

Vjerujem da će se ta odluka ubrzo sprovesti do kraja i da će, uz dobro upravljanje i pravilno korišćenje svih resursa kojima raspolaže Željezara, kako kadrovskih, tako i infrastrukturnih, ona početi sa radom.

Kada je riječ o Svetom Stefanu, koji pred-

Oblast energetike, IT industrija i domaća poljoprivreda i proizvodnja uz turizam i strane direktne investicije oslonjene na projekte u tim sektorima biće generator ekonomskog razvoja zemlje, ne samo u ovoj već, vjerujem, i u narednim godinama

le godine. Kada su u pitanju investitori, oni dolaze iz Srbije, Rusije, Njemačke, Švajcarske, Turske, Ujedinjenih Arapskih Emirata i Italije. Još uvijek nema preciznih podataka koji se dio investicija odnosi na turizam ali značaj udio vezan je za tržište nekretnina.

U vašem portfoliju su i Željezara koja je već dugo veliki problem vlade i Sveti Stefan koji je nekada bio simbol cvjetanja crnogorskog turizma. Kakva sudbina čeka ova dva vrlo različita subjekta?

- Više puta sam govorio na temu nikšićke Željezare. Stanje u toj fabrici koje je zatekla 43. Vlada bilo je prilično loše. Vođen željom da se riješi situacija, prije svega na dobrobit zaposlenih a onda i industrijske

stavlja biser crnogorskog turizma, upoznati ste sa činjenicom da je u toku arbitražni postupak sa zakupcem hotela „Sveti Stefan“ i „Miločer“, preduzećem „Adriatic Properties“ i „Amanom“. Više puta sam naglašavao da mi je žao što je došlo do pokretanja sudskog postupka, da su vrata Ministarstva ekonomskog razvoja i turizma otvorena i da postoji spremnost za kompromis i iznalaženje rješenja u skladu sa zakonima i Ustavom Crne Gore. Lično, veoma mi je žao što je ovaj hotelski kompleks već dvije godine zatvoren, ali se nadam da ćemo narednu ljetnju sezonu dočekati na drugačiji način.

S druge strane, ima li osnova za ispunjenje vaše želje, jačanje nacionalnog avio – prevoznika?

► - Nakon gašenja Montenegro airlines-a, kao prvog nacionalnog prevoznika, formirana je nova kompanija To Montenegro koja je ostvarila svoj prvi let u junu 2021. godine. Moj lični stav je da je Crnoj Gori neophodan nacionalni avio prevoznik i da treba raditi na povećanju broja aviona kako bismo tokom čitave godine bili povezani sa što više destinacija širom svijeta. Ne možemo govoriti o našoj zemlji kao avio-destinaciji ako nemamo adekvatnu dostupnost. Sa tog aspekta, Air Montenegro, po mom mišljenju, treba pojačati letovima ka zapadnoj Evropi, Skandinaviji i zemljama Bliskog istoka. No, kao što znate, vlada je kolektivni organ i vjerujem da će po pitanju nacionalnog avio-prevoznika sagledati sve aspekte i donijeti najbolju odluku u korist svih nas.

Šta je vama donijela ukrajinska kriza i možete li se zbog dolaska ruskih i ukrajinskih IT stručnjaka smatrati zemljom koja je zapravo neto prihodovala od ove krize?

- Kao i mnoge druge zemlje regiona i Crna Gora je tokom prošle godine postala utočište za izbjegle građane iz Ukrajine ali i jedan broj državljana Rusije. Među njima i par hiljada IT stručnjaka, ali i nekoliko firmi sa zapada koje su preselile svoje poslovanje iz Rusije u našu zemlju. Stoga se može reći da smo ostvarili određene neto prihode kao posljedicu tog sukoba, no ono što smatram mnogo važnijim je da je Crna Gora stala u red zemalja koje su pružile nedvosmisleno podršku Ukrajini i otvorile svoja vrata ljudima u nevolji pogođenim razornim ratom koji još uvijek traje.

Koliko su ekonomski pasosi više od turističkog hita?

- Vjerujem da o tome najbolje svjedoče neki finansijski pokazatelji. Program ekonomskog državljanstva istekao je 31. decembra 2022. a danom njegovog zaključenja u toku je realizacija 16 projekata iz oblasti turizma i jednog iz oblasti poljoprivrede. Ukupna vrijednost tih projekata iznosi blizu 445 miliona eura, a u dijelu izgradnje hotela planirano je blizu 2800 smještajnih jedinica visoke kategorije i više od 1800 novih radnih mjesta. Posebno

Kao odgovorna Vlada, preduzimamo sve potrebne korake da se uhvatimo ukoštac sa svim izazovima i zaštitimo životni standard građana i funkcionisanje privrede, ali nažalost, ne zavisi sve od nas

me raduje što se 10 od ukupno 16 turističkih projekata gradi na sjeveru države, devet u Kolašinu- jedan na Žabljaku čime će se postići ravnomjerniji regionalni razvoj. Vlada je nedavno donijela odluku o formiranju Koordinacionog tijela za analizu programa ekonomskog državljanstva sa ciljem praćenja njegove realizacije i efekata. Program je Crnoj Gori donio brojne finansijske benefite i u ovom trenutku analizira se mogućnost modela njegovog nastavka. Sa druge strane Crna Gora kao država kandidat u procesu pristupanja Evropskoj Uniji uzima u obzir i nedostatke na koje u kontinuitetu ukazuje Evropska komisija i svoje odluke u tom smislu baziraće na najboljem interesu države.

Šta je vaša vizija Crne Gore u ovoj novoj ekonomskoj realnosti u kojoj živimo?

Ekonomske realnosti dolaze i prolaze. Danas je kriza, ona može potrajati- ali ne vječno. Ja u svakoj krizi vidim šansu, jer su krize te koje nas tjeraju da budemo bolji i da napredujemo. Čvrsto vjerujem da Crna Gora sa svojim prirodnim ljepotama, geografskim položajem i potencijalima može i treba da bude ozbiljna svjetska turistička destinacija sa razvijenom poljoprivredom, industrijom i energetikom. Jedan mali ali razvijeni ekonomski sistem, samoodrživ i prosperitetan. Da bismo to ostvarili potrebna nam je vizija, znanje, predan rad i strpljenje, ne samo vlade već svakog građanina ove zemlje.

Koliko su sadašnje neravnoteže u sistemu ozbiljna prepreka za ostvarivanje te vizije?

- Politička kriza u Crnoj Gori karakteristična je za sve države koje prolaze demokratsku tranziciju. Ono što je otežavajuće je što ova kriza dolazi u momentu i poklapa se sa svjetskom političkom i ekonomskom krizom. Ipak, optimista sam i vjerujem da naša zemlja kao mali sistem, u kome ponekada samo jedna važna investicija ili politika daju veliki rezultat, ima šansu da prebrodi sve prepreke i ubrzo postane dio Evropske Unije, čemu težimo.

Niz izuzetnih dostignuća

Kroz ulaganje u nekretnine i poslovanje rizorta, cilj nam je da podstaknemo ekonomski rast dok nastavljamo da unapređujemo ono što Crnu Goru čini privlačnom za putnike iz cijelog svijeta

Crna Gora ima mnogo potencijala jer turizam igra važnu ulogu u socio-ekonomskom napretku. Ipak, moramo istaći da su potrebna Vladina ulaganja u razvoj infrastrukture i vazdušne povezanosti kako bi se ove vizije ostvarile, kaže Rašad Alijev, izvršni direktor kompanije Azmont Investments, Portonovi. Zaista, turizam je zasigurno najznačajniji sektor crnogorske ekonomije.

Nakon perioda nepredvidivosti, naš sagovornik vjeruje da će godina 2023. omogućiti prilike za putovanja i istraživanja. „Bogatiji za lekcije naučene tokom prethodne tri godine, naš tim je spreman da ovu godinu učini još uzbudljivijom. Praznična sezona u Portonovom je bila svojevrsan uvod iz kojeg se moglo vidjeti šta sve možemo. Tako je Portonovi praznična sezona bila uzbudljiv prikaz za ono što nam slijedi u mjesecima koji dolaze. Sa nestrpljenjem očekujemo nove zanimljive goste, koji mogu očekivati predivna iskustva i nezaboravne uspomene“, dodaje naš sagovornik.

Prethodna godina, 2022, bila je godina ulaganja u nekretnine. Kako su ta ulaganja doprinijela privlačnosti Crne Gore kao destinacije za investicije?

- Kao investitor, u kompanji Azmont Investments smo ponosni na to što smo prepoznali neuporedivi potencijal Crne Gore i njene izvanredne prirodne ljepote. U okviru ove nevjerojatne destinacije, kreirali smo idilično naselje u Bokotorskom zalivu, adresi koja pažnju, pored toga što je centar turističkih dešavanja, privlači i pažljivo odabranim rezidencijalnim objektima koji su unijeli život u ovaj prelijepi dio Evrope.

Uz predivan turistički rizort i stalno ulaganje u infrastrukturu i sadržaj – po

Sa odvažnim planovima za 2023. i nepokolebljivi u posvećenosti tome da budemo najbolji, Portonovi će imati još jednu sjajnu sezonu

čemu se Portonovi 2023. razlikuje od verzije iz 2022?

- Portonovi je 2022. postigao ogroman uspjeh koji je zaokružen prazničnim slavljinama koja su okupila preko sto hiljada posjetilaca. Sa odvažnim planovima za 2023. i nepokolebljivi u posvećenosti tome da budemo najbolji,

Portonovi će imati još jednu sjajnu sezonu. Konstantno težimo savršenstvu dok goste koji nam se vraćaju dočekujemo raširenih ruku – njihovo zadovoljstvo i dalje je kamen temeljac misije na kojoj predano radimo.

Takođe, One&Only Portonovi hotel je postigao veliki uspjeh, sa najboljim rezultatom u obezbjeđivanju kvaliteta među svim One&Only rizortima.

Sjajni tim za rezervacije u ovom vodećem evropskom rizortu nastavlja da podiže ljestvicu u pogledu kvaliteta usluge i standarda iz godine u godinu.

Ponosni smo na to što su uloženi naponi Portonovi rizorta prepoznati nagradom Booking.com Traveller Review Award – izvanredno dostignuće u kom se odražava naša posvećenost stalnom rastu i unapređivanju servisa koje pružamo.

Šta smatrate najznačajnijim prednostima kada su u pitanju novi tipovi turista, kao što su digitalni nomadi i slično?

- Naše usluge i ponude se konstantno razvijaju kako bismo bolje ispunili zahtjeve naših klijenata i pružili im neuporedivo iskustvo prilikom putovanja u inostranstvo.

Gosti mogu da biraju između vrhunskih nekretnina kao što su rezidencije u naselju, Marina apartmani, luksuzne Sky vile ili ekskluzivni One&Only privatni domovi – svaka nudi jedinstvenu atmosferu uz ključne Portonovi vrijednosti: opuštanje, društvenu interakciju i zabavu, sa pristupom svemu što im može zatrebati. Digitalni nomadi će sigurno cijeniti internet konekciju velike brzine u kombinaciji sa prostorima pogodnim za laptop širom rizorta, kao i dosta mogućnosti za treniranje uz izlete na kojima će otkriti predivne znamenitosti u susjednim gradovima.

Henley & Partners – etabliran u investicionoj zajednici Crne Gore

AUTOR: RADE LJUMOVIĆ, direktor i partner, Henley & Partners Montenegro

Henley & Partners je svjetski lider u oblasti programa za sticanje prebivališta i državljanstva putem ulaganja. Svake godine, stotine bogatih pojedinaca i njihovih savjetnika oslanjaju se na našu stručnost i iskustvo u ovoj oblasti. Visoko kvalifikovani profesionalci firme rade zajedno kao jedan tim u preko 35 kancelarija širom svijeta. Koncept plana za sticanje prebivališta i državljanstva putem ulaganja kreirala je kompanija Henley & Partners 1990-ih. Kako se globalizacija širi, prebivalište i državljanstvo postali su teme od velikog interesa među sve većim brojem međunarodno mobilnih preduzetnika i investitora kojima sa ponosom svakodnevno pružamo usluge.

Henley & Partners je osnovao kancelariju u Crnoj Gori 2018. godine sa ciljem pružanja podrške procesnim kancelarijama u Montrealu, Kejptaunu, Dubaiju, Hong Kongu, Londonu, Singapuru i Cirihu, i aplikantima zainteresovanim za ulaganje u Crnu Goru. Henley & Partners Montenegro je zvanični član Crnogorskog savjeta stranih investitora (MFIC) i Američke privredne komore u Crnoj Gori (Am-Cham Montenegro).

Program za sticanje crnogorskog državljanstva putem investicija – Najtraženiji program državljanstva u 2022. godini

Program za sticanje crnogorskog državljanstva putem ulaganja bio je najtraženiji program državljanstva među aplikantima kompanije Henley & Partners u 2022. godini. Potencijalni doprinos crnogorskoj ekonomiji od ukupno 1.112 aplikacija podnesenih tokom tri godine aktivnog sprovođenja programa iznosi oko 500 miliona eura. Oko polovine ovih aplikacija podnijela je kompanija Henley & Partners. Zahvaljujući programu, u toku je intenzivna izgradnja hotela, naročito na sjeveru zemlje. Ovakvi projekti ne bi bili realizovani bez programa, a svakako ne sadašnjom brzinom i dinamikom.

Jedna od najvećih prednosti programa leži u njegovoj sveobuhvatnoj provjeri međunarodne podobnosti. Prije podnošenja aplikacije, potencijalni kandidati podliježu preliminarnim provjerama — prvo od strane agenata za posredovanje kao što je Henley & Partners, a zatim od strane lokalnih i međunarodnih banaka. Nakon podnošenja aplikacije, u okviru vladinog internog procesa, svjetski poznate kompanije, specijalizovane u ovoj oblasti, sprovode službenu proceduru za provjeru podobnosti kandidata. To su jedinstveni procesi i rigorozne evaluacije kakve nikada ranije nijesu rađene u Crnoj Gori.

Ključni pokazatelj uspjeha Programa za sticanje crnogorskog državljanstva putem investicija je kalibar njegovih aplikanata: renomirana imena u IT i tehnološkom sektoru, finansijama, te medicinski stručnjaci koji rade na prestižnim međunarodnim klinikama već su postali ili će uskoro postati državljani Crne Gore

2023. i dalje – šta je pred nama?

Svjesna dosadašnjih značajnih efekata programa, Vlada Crne Gore sprovodi detaljne analize i vodi uznapredovale rasprave o novom programu investicionih migracija, koji bi mogao funkcionisati po drugačijem modelu. Što se tiče prisustva kompanije Henley & Partners u zemlji, pored svog primarnog zadatka, kancelarija u Crnoj Gori takođe ima ulogu regionalnog centra fokusiranog na promociju investicionih programa za sticanje prebivališta i državljanstva širom svijeta, kao i ulogu posrednika u pružanju usluga vezanih za investicione migracije, poput nekretnina, obrazovanja, i konsijerž usluga, mnogobrojnim investitorima visoke neto vrijednosti koji posjećuju ovaj dio svijeta.

*Secure your family's future with
alternative citizenship*

Henley & Partners is the global leader in residence and citizenship by investment. Each year, hundreds of wealthy individuals and their advisors rely on our expertise and experience in this area. The firm's highly qualified professionals work together as one team in over 35 offices worldwide. The firm also runs a leading government advisory practice that has raised more than USD 10 billion in foreign direct investment. For more information on acquiring alternative citizenship, e-mail yourfuture@henleyglobal.com or visit henleyglobal.com

Define your Future

Ljekovi za krizu su uvijek isti

RADOJE ŽUGIĆ, guverner Centralne banke Crne Gore

Jedini ispravan odgovor za obuzdavanje budžetskog deficita je snažna fiskalna konsolidacija, uz prateće strukturne reforme. Takođe, treba razmotriti jačanje fiskalne stabilnosti ulaskom Crne Gore u aranžman sa MMF-om i izbjeći praksu kreiranja nove potrošnje bez prethodne analize uticaja na fiskalnu održivost

Djelovanje CBCG, kao i većine drugih centralnih banaka, u prethodne tri godine značajno je bilo pod uticajem pandemije COVID-19, a zatim i rata u Ukrajini. Odluke su donošene u neizvjesnom okruženju i u uslovima rastućih rizika, izazvanih prvenstveno eksternim

šokovima koji su se prelili na domaće tržište. „Tokom pandemije Centralna banka Crne Gore implementirala je 12 paketa mjera, što nas je izdvojilo kao centralnu banku sa najobuhvatnijim setom antikriznih mjera u regionu i Evropi, kaže Radoje Žugić, guverner Centralne banke Crne Gore.

Mjere su bile usmjerene na očuvanje likvidne pozicije privrede i građana, kao i kreditnog potencijala banaka, i dale su efekat. Ostvaren je balans podrške ekonomiji i stanovništvu i očuvanja zdravlja banaka i, posljedično, finansijske stabilnosti. Uspješnost preduzetih mjera potvr-

PODRŠKA

Bankarski sektor je pružio podršku privredi i stanovništvu i dodatno osnažio stabilnost finansijskog sistema

DIGITALIZACIJA

Što brže kreiramo kritičnu masu obrazovanih i finansijski pismenih klijenata, to će i tehnološke promjene u finansijskom sektoru biti brže

KAMATE

Očekujem blagi i umjereni rast kamatnih stopa u narednom periodu. Ovo bi u određenoj mjeri moglo uticati na tražnju privrede i stanovništva za kreditima

dili su, između ostalih, MMF i Evropska komisija.

Nažalost, globalna makroekonomska situacija i dalje je veoma kompleksna i izazovna, kaže guverner. „Karakterišu je izražena geopolitička neizvjesnost, suženi lanci snabdjevanja, visoka i rastuća inflacija i strožiji finansijski uslovi, usljed čega su ekonomski izgledi pogoršani, a kapaciteti država, privrede i domaćinstava za servisiranje dugova ograničeni. U takvim okolnostima, raste vjerovatnoća materijalizacije rizika i njihovog negativnog uticaja na finansijsku stabilnost“.

Kako se do sada Crna Gora nosila sa ovim disrupcijama i očekivanim neravnotežama u fiskalnoj politici i eksternoj zaduženosti zemlje?

- Iako javni dug Crne Gore, izražen u procentima BDP-a, ima opadajući trend u 2022. godini, zabrinjava njegov visok nivo. Obuzdavanje budžetskog deficita i otplata javnog duga, posebno u pogoršanim uslovima finansiranja na međunarodnom tržištu, najveći su izazovi u fiskalnoj sferi.

Jedini ispravan odgovor je snažna fiskalna konsolidacija, uz prateće strukturne reforme. Budžet za ovu godinu predviđa dodatni rast rashoda po osnovu socijalnih davanja, penzija i zarada, što će uticati na rast deficita u odnosu na 2022, i pored očekivanog rasta prihoda od preko 200 miliona eura (prije svega zbog projektovanog rasta prihoda po osnovu PDV-a). Potrebno je kreirati nove mjere za povećanje budžetskih prihoda, bez tereta po ekonomiju i bez populizma, kako bi se nadomjestili negativni efekti ranije usvojenih mjera koje su redukovale prihodnu, a povećale rashodnu stranu budžeta (posebno socijalna davanja, bez prethodnog utvrđivanja realnih socijalnih potreba). Na taj način bi se doprinijelo optimizaciji fiskalnog prostora i postepenom smanjivanju javnog duga. Smatram i da treba razmotriti jačanje fiskalne stabilnosti ulaskom Crne Gore u aranžman sa MMF-om i izbjeći praksu kreiranja nove potrošnje bez prethodne analize uticaja na fiskalnu održivost.

Kako su se ove okolnosti odrazile na stabilnost bankarskog i finansijskog sistema?

- Uprkos pomenutim izazovima, bankarski sektor u Crnoj Gori je stabilan, visoko likvidan i dobro kapitalizovan i predstavlja najzdraviji dio domaće ekonomije. Preliminarni podaci za 2022. pokazuju da je ostvaren godišnji rast svih ključnih bilansnih pozicija, i to aktive za 20,2%, kapitala 12,3%, depozita 24,3% i kredita 9%.

Bankarski sektor je pružio podršku privredi i stanovništvu i dodatno osnažio stabilnost finansijskog sistema. Pravovremeno i adekvatno djelovanje CBCG, u saradnji sa poslovnim bankama, ublažilo je negativni uticaj neizvjesnosti zbog pandemije i ostalih eksternih šokova i spriječilo materijalizaciju rizika u poslovanju banaka.

den, što je i rezultiralo relativno niskim nivoom nekvalitetnih kredita na kraju 2022, uprkos ukidanju privremenih mjera vezanih za pandemiju COVID-19. Naime, na kraju 2022, udio nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima iznosio je 5,72% i na nižem je nivou u odnosu na kraj 2021, kada je iznosio 6,17%. Podsjećam da se od 1. januara 2022. primjenjuje novi regulatorni okvir, koji podrazumijeva i strožiju definiciju nekvalitetnih kredita. Pored navedenog, krediti koji kasne preko 90 dana na kraju 2022. predstavljali su 2,61% ukupnih kredita i na značajno su nižem nivou u odnosu na nivo ukupnih nekvalitetnih kredita, što ukazuje da neredovnost u otplati nije dominantan razlog klasifikacije kredita u kategoriju nekvalitetnih, već kvalitet finansijskih informacija zajmoprimalaca.

Ovakva situacija zahtijeva koordiniranu i zajedničku akciju vlada i centralnih banaka, posebno na planu obuzdavanja visoke inflacije i pružanja podrške privrednom rastu

Da li je vrijeme za čvršću superviziju banaka i bolje praćenje rasta učešća nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima?

- Rad supervizije CBCG je zasnovan na principu rizika, što znači da se prioriteti u radu postavljaju u skladu sa rizičnošću pojedinih oblasti poslovanja banaka. Kreditni rizik ostaje dominantan rizik i kao takav u fokusu rada supervizije. U skladu sa tim, supervizija se u kontinuitetu bavi nekvalitetnim kreditima, preduzimajući adekvatne i blagovremene mjere na nivou pojedinih banaka, kao i sistema u cjelini. Kvalitet upravljanja nekvalitetnim kreditima je, u odnosu na raniji period, kad je njihovo učešće u ukupnim kreditima dostizalo čak 25% na nivou sistema, značajno unaprije-

CBCG daje doprinos ograničavanju prekomjernog rasta NPL-a kontinuiranim povećanjem regulatornih očekivanja, kroz usaglašavanje domaćeg regulatornog okvira sa evropskim zakonodavstvom i najboljim bankarskim praksama. U cilju zaštite klijenata od rastućeg EURIBOR-a, banke su, na inicijativu CBCG, pripremile programe zaštite klijenata koji imaju kredite sa varijabilnom kamatnom stopom, koji su uključivali informisanje klijenata o nastalim događajima i eventualnim posljedicama, kao i mogućnost aneksiranja postojećih ugovora i prelaska na fiksnu kamatnu stopu. Ovi programi su rezultirali smanjenjem učešća kredita sa varijabilnom kamatnom stopom u ukupnim kreditima na nivou sistema.

► Da li očekujete rast kamatnih stopa u zemlji?

- Rast cijene kapitala na međunarodnom tržištu, kao posljedica visoke inflacije i rasta EURIBOR-a, prelijeva se, naravno, i na domaću ekonomiju. Imajući ovo u vidu, očekujem blagi i umjereni rast kamatnih stopa u narednom periodu. Ovo bi u određenoj mjeri moglo uticati na tražnju privrede i stanovništva za kreditima. Takođe, globalna ekonomska situacija će uticati na percepciju rizika banaka. U svakom slučaju, banke imaju dovoljno sredstava raspoloživih za oporavak i rast ekonomije.

Koliko su snažne i duboke tehnološke promjene u bankarskom sektoru i kako vi gledate na ove promjene?

- Tehnološka revolucija donosi snažne promjene u svakoj od industrija, a naročito u finansijskom sektoru. Banke su prinuđene da koriste modernu tehnologiju kako bi izdržale povećanu konkurenciju i odgovorile na rastuće zahtjeve klijenata. Rezultati nedavnog istraživanja koje je koordinirala CBCG pokazuju da trenutno 47% finansijskih institucija u Crnoj Gori radi na razvoju novog digitalnog, odnosno fintek proizvoda ili usluge. Kada su u pitanju korisnici digitalnih bankarskih i platnih usluga u Crnoj Gori, istraživanje ukazuje da svega 32,1% fizičkih lica, odnosno 45,3% kompanija u Crnoj Gori koristi onlajn bankarstvo, što upućuje na veliki neiskorišćeni potencijal korišćenja jeftinijih i brzih tehnologija. Istraživanje je pokazalo i da fizička lica koja jednom počnu da koriste digitalne usluge se, po pravilu, više ne vraćaju na stari način poslovanja, već usvajaju nove tehnologije.

U jednom intervjuu rekli ste da CBCG prepoznaje svoju ulogu u promovisanju saradnje fintek kompanija i banaka. Kakve potencijale Crna Gora ima za razvoj fintek rješenja?

- CBCG je prepoznata kao leaderska institucija za podršku finteku, od osnivanja fintek haba - regulatornog inovacijskog centra kao platforme za dijalog sa fintek sektorom, preko organizovanja međunarodnih fintek konferencija i hakatona, produbljivanja saradnje sa IT sektorom i akademskom zajednicom, do iniciranja izrade Nacionalne fintek strategije, koja je u toku, a kojoj je prethodilo istraživa-

CBCG sa pažnjom prati poslovanje banaka, kao i kretanja na domaćem i globalnom finansijskom tržištu, kako bi proaktivno reagovala u pravcu očuvanja finansijske stabilnosti, zaštite klijenata i umanjenja potencijalnog kreditnog rizika

nje čiji su nalazi ukazali na veliki potencijal za razvoj finteka u Crnoj Gori. Istovremeno je uočeno je da ne postoji dovoljno fintek akceleratora i privatnih investitora, dok svega nekoliko obrazovnih institucija nudi specifične kvalifikacije ili kurseve u digitalnim finansijskim uslugama. Istraživanje je potvrdilo postojanje niza inicijativa, poreskih olakšica i mehanizama koji nijesu dovoljno uvezani da bi pomogli razvoju finteka na sistemski način. Strategija će tretirati upravo ova pitanja i ponuditi moguća rješenja za što kvalitetnije uvezivanje fintek ekosistema.

U regulatornom smislu, potrudili smo se da izjednačimo pravni okvir u oblasti platnog prometa sa onim u Evropskoj Uniji, tako da u oktobru ove godine počinje implementacija izmjena i dopuna Zakona o platnom prometu koji inkorporira PSD2 direktivu, čime se stvaraju i regulatorni uslovi za ubrzani razvoj finteka. Ova direktiva dopušta bankama da, na siguran i standardizovan način, uz odobrenje klijenta, sa autorizovanim fintek kompanijama podijele podatke koji će biti korišćeni

za izradu novih finansijskih proizvoda, poput usluge iniciranja plaćanja ili usluga informiranja o računu. Iz komunikacije sa privatnim sektorom, u saznanju smo da je nekoliko crnogorskih kompanija radi ili su već osmislili rješenja koja će ponuditi domaćim bankama ili ih već aktivno nude na tržištima EU.

Ponovo ste predloženi na mjesto guvernera centralne banke. Šta bi za vas u narednom periodu bio najvažniji cilj koji biste željeli da ostvarite?

- U veoma izazovnom vremenu koje je pred nama biće najvažnije očuvati finansijsku stabilnost i dodatno ojačati otpornost banaka na eksterne šokove. Istovremeno, moramo se baviti strukturnim izazovima, poput onih koje donose klimatske promjene, a koji će nesumnjivo uticati na finansijsku i makroekonomsku stabilnost. Već pomenuti ciljevi vezani za razvoj fintek tržišta u Crnoj Gori biće i dalje u fokusu našeg djelovanja, uz intenziviranje aktivnosti na planu finansijske edukacije crnogorskih građana.

Bezbjednost i budućnost klijenata na prvom mjestu

Kao lider na tržištu osiguranja nastojimo da dugogodišnje iskustvo u radu sa osiguranjem unaprijedimo korišćenjem inovativnih rješenja i pristupa poslovanju i našim klijentima omogućimo brze, tačne i lako dostupne usluge

Lovćen Grupa, koju čine Lovćen osiguranje, AD, Lovćen životna osiguranja AD i Lovćen Auto DOO, dio je Grupe Triglav, najveće finansijsko-osiguravajuće grupacije u jugoistočnoj Evropi, koja svojim znanjem, iskustvom i finansijskom moći, više od 120 godina opravdava povjerenje svojih klijenata da će se na najbolji način pobrinuti za njihovu bezbjednost i budućnost.

U posljednjih nekoliko godina promjene i brza adaptacija na iste postale su svakodnevni dio poslovanja, samim tim i očekivanja klijenata su porasla u tom pravcu. Kao kompanija nastojimo da dugogodišnje iskustvo u radu sa osiguranjem sinhronizujemo sa inovativnim rješenjima i pristupima poslovanju kako bismo uspješno održali leadersku poziciju na tržištu osiguranja i time opravdali očekivanja naših klijenata.

Po osnovi iskustva sa pandemijom COVID-19 i svim zahtjevima tržišta koji su po prvi put tada nastali, pokazali smo da kao kolektiv imamo zrelosti, znanja i volje da pružimo adekvatnu inicijativu i omogućimo klijentima sigurnost i kvalitetnu uslugu uprkos otežanim uslovima.

Komunikacija korisnika sa provajderima različitih usluga danas je mnogo brža, gotovo instant i dostupna preko različitih kanala.

U doba brzih promjena, digitalizacije procesa, rada i poslovanja na daljinu održavamo empatičan i human odnos i sa našim zaposlenima i sa korisnicima ali i sa životnom sredinom. To je naš fokus u misiji da kreiramo sigurniju budućnost

Lovćen osiguranje kroz različita rješenja prati taj trend. Od onlajn kupovine osiguranja do aplikativnih rješenja, nudimo našim klijentima mogućnost poslovanja u skladu sa njihovim željama. U korak sa digitalizacijom poslovanja i optimizacijom procesa pažljivo radimo na tome da sa korisnicima dodatno ojačamo odnos pun povjerenja i razumijevanja. Sam korisnik, bio to pojedinac ili kompanija, u središtu je unapređenja na kojima radimo. Trudimo se da svaki naš korisnik osjeti da zaista brinemo o njemu, o njegovoj imovini i da smo partneri koji će biti tu u nepovoljnim trenucima kada nastanu štetni slučajevi. Želimo da naglasimo lični pristup i usluge povezane sa osiguranjima i da saopštimo ljudima da brinemo o njima. Zato radimo na povezivanju i unapređenju korisničkog iskustva koje će biti konstantno i jednako kvalitetno

dostupno kroz različite kanale, kao i na jačanju prodajne mreže. Pažljivo osluškujemo i ono što brine ljude, a to je odnos prema životnoj sredini i prirodi koja nažalost trpi posljedice mnogih promjena i zahtjeva tržišta. Kao osiguravajuće društvo doprinosimo ne samo zaštiti i bezbjednosti ljudi i njihove imovine već i sredine u kojoj se svi nalazimo. Mnoge inicijative u budućnosti posmatraćemo kroz prizmu održivosti.

Pred nama je veliki broj nepoznanica

Crnogorska vlada prišla je planiranju ovogodišnjeg budžeta, svjesna brojnih rizika na globalnom svjetskom tržištu, ali i sa umjerenim optimizmom da će se sektor turizma oporaviti, a samim tim i pokazatelji privrednog rasta. Otuda i očekivanja da će, ukoliko ne bude dodatnih globalnih pritisaka i šokova na tržištu, Crna Gora u okviru sopstvenih kapaciteta zaokružiti i ovu budžetsku godinu

Nakon velikog pada domaće ekonomije u 2020. godini i djelimičnog oporavka 2021. godine, crnogorska privreda je u prošloj godini ostvarila relativno pozitivne rezultate sa visokom stopom ekonomskog

rasta od preko 7% u prvih devet mjeseci, sa povoljnim sektorskim kretanjima u najvažnijim privrednim granama, uprkos krizi uzrokovanoj ratom u Ukrajini. Međutim, tokom 2022. godine, sa druge strane, istovremeno je značajno intenziviran i rast

cijena, kako na globalnom nivou, tako i u Crnoj Gori, kaže Aleksandar Damjanović, ministar finansija u Vladi Crne Gore. „Upravo sa takvim parametrima, crnogorska ekonomija ulazi u 2023. godinu.“, dodaje naš sagovornik.

TURIZAM

Ključna pretpostavka aktuelnog makroekonomskog scenarija je da se prihodi od turizma u 2023. godini u potpunosti oporave i dostignu one iz pretkriznog nivoa

ALTERNATIVA

Ukoliko bude potrebe za dodatnim finansiranjem, nećemo bježati od aranžmana sa MMF-om, kao jednom od najkredibilnijih svjetskih finansijskih institucija

RAZVOJ

Crnogorska ekonomija mora pratiti tehnološke pravce privrednog razvoja, ukoliko strijemi postati visoko-dohodovna i razvijena zemlja

Može li Crna Gora ove godine održati makroekonomsku stabilnost i od čega to zavisi?

Ocjena je, da je makar za sada, kratkoročna makroekonomska stabilnost u zemlji očuvana, dok ostaju neizvjesnosti po dalja kretanja ekonomije, koja zavise kako od globalnih kretanja, tako i od unutrašnjih, prije svega političkih, prilika. Ministarstvo finansija je u svim relevantnim dokumentima koje je uputilo prema Vladi Crne Gore, identifikovalo ključne rizike po makrofinansijsku stabilnost. Oni najprije uključuju snažne geopolitičke neizvjesnosti i povećane nestabilnosti, naročito u evropskom regionu, koje bi mogle da se nepovoljno odraze na dalji rast cijena, budući da inflacija svakako i u ovoj godini ostaje najveća prijetnja planiranom privrednom rastu i finansijskoj stabilnosti. Od domaćih faktora, političke prilike u državi, ograničeni fiskalni prostor i slabiji tempo realizacije predviđenih investicija, mogu usporiti dinamiku rasta ekonomije u tekućoj godini. Takođe se u 2023. godini, nakon nekoliko godina izrazito visokih fluktuacija u pretežno svim ekonomskim parametrima, a najviše ekonomskom rastu, stiču uslovi za njegovu stabilizaciju. Ministarstvo finansija u ovom trenutku projektuje ekonomski rast Crne Gore na nivou od nekih 4%, što će u nastavku godine zavisiti od gore pomenutih faktora. Već imamo upozoravajuće najave Međunarodnog monetarnog fonda da će u ovoj godini veliki broj zemalja zabilježiti recesiju, što će dodatno pogoršati već nepovoljno spoljno okruženje. Slično upozorava i Svjetska banka u najnovijim januarskim prognozama, u kojima navodi da će naglo i dugotrajno usporavanje rasta naročito teško pogoditi zemlje u razvoju.

Koliko je Crna Gora osjetljiva na globalne makroekonomske trendove? Šta vam o tome govori veliki pad i

impresivan privredni rast zemlje u prethodnom periodu?

Crna Gora je mala ekonomija, otvorena za kapitalne i trgovinske tokove, sa uskom proizvodnom bazom i nedovoljnom diversifikovanošću ekonomskih proizvoda. Privredna struktura, pretežno oslonjena na uslužni sektor, uveliko ograničava značajnije reakcije na sve eksterne volatilitnosti i neizvjesnosti koje prate ovakva kretanja, bilo da se radi o porastu cijena određenih dobara na svjetskom tržištu ili usporavanju inostrane tražnje. Tome je doprinijelo i relativno veliko oslanjanje na strane investicije kao pokretače rasta, što može biti dobro u vremenima ekspanzije, ali izazovno u svim krizama. Ono što ipak uliva određeni optimizam jeste i da su strane direktne investicije u Crnoj Gori tokom

investicije mogu podržati dugoročni privredni rast u zemlji?

Usvojeni budžet za 2023. godinu polazi od projektovanih pretpostavki planiranog ekonomskog rasta i komponenti koje čine ekonomsku strukturu, od kojih visoko učešće imaju upravo investicije. Prema trenutnim pretpostavkama, očekuje se postepeni oporavak investicija u odnosu na njihov pad tokom proteklih nekoliko godina, a u skladu sa relevantnim sektorskim najavama. Dodatan doprinos ovom trendu pružice i usvojeni kapitalni budžet za 2023. godinu, jer ovi projekti mogu podstaći ekonomsku aktivnost i u privatnom sektoru i biti pokretač rasta stranih i domaćih ulaganja. Ovo se naročito odnosi na infrastrukturne, komunalne i projekte u oblasti energetske tranzicije, čija će realiza-

Ono što uliva određeni optimizam jeste da su strane direktne investicije u Crnoj Gori tokom posljednje tri godine zabilježile snažan rast, uprkos krizama koronavirusa, pa potom i rata u Ukrajini

posljednje tri godine zabilježile snažan rast, uprkos krizama koronavirusa, pa potom i rata u Ukrajini, iako je u 2022. godini priliv stranih direktnih investicija dominantno porastao usljed rasta ulaganja u nekretnine. Velika osciliranja rasta ekonomije Crne Gore zavise od turističkog sektora, kao najveće domaće privredne grane, što takođe ostavlja veliku podložnost na eksterna kretanja i raspoloživi dohodak turista iz ključnih emitivnih tržišta. Rast crnogorske ekonomije će se u ovoj godini stabilizovati na značajno održiviji nivo, s tim što će predviđena stopa zavisiti od velikog broja domaćih i međunarodnih faktora, te biti podložna materijalizaciji brojnih rizika.

Kapitalni budžet za 2023. godine iznosiće 202,7 miliona. Koliko ove

cija svakako podržati dugoročni ekonomski rast i povećati potencijal domaće ekonomije.

Kakve su vaše prognoze o prihodima od turističke sezone?

Turistički sektor ima ogromnu ulogu u ostvarivanju privrednog rasta i generisanju značajnih privatnih i javnih prihoda u domaćoj ekonomiji. Nakon pada u prvoj godini Covid krize, prihodi u turizmu se postepeno oporavljaju i bliže pretpandemijskom nivou, iz 2019. godine. Upravo je ključna pretpostavka aktuelnog makroekonomskog scenarija da se prihodi od turizma u 2023. godini u potpunosti oporave i dostignu one iz pretkriznog nivoa. Prema podacima Centralne banke Crne Gore za devet mjeseci 2022. godine, prihodi od turizma su iznosili 916,2 miliona eura, ili nešto preko 90% prihoda iz, do sada rekordne 2019. godine, što je iznad očekivanja i planova

- Vlade, pa je dodatni oporavak u 2023. godini realno utemeljen u sadašnjim prognozama. Ministarstvo finansija, u skladu sa anticipiranim rizicima po rast, analizira i izrađuje dodatne scenarije koji bi obuhvatili njihove implikacije, a koji se između ostalih, odnose na pogoršane perspektive evropske ekonomije i pad ekonomskih aktivnosti, uz posljedični uticaj na region Zapadnog Balkana, što bi značilo nižu turističku potrošnju u Crnoj Gori, a samim tim i usporavanje ekonomskog rasta. Stoga je dio strategije i oslanjanje na region i pozicioniranje Crne Gore unutar regionalnih turističkih tokova.

Oblast nauke i tehnološkog razvoja dobila je značajno veći budžet. Da li su IKT i inovacije zasnovane na tehnološkim rješenjima nova karta razvoja Crne Gore?

- Crnogorska ekonomija mora pratiti tehnološke pravce privrednog razvoja, ukoliko strijemi postati visoko-dohodovna i razvijena zemlja. Od razvoja tehnologije i dostupnog know-how proizvodnog procesa, zavisi i produktivnost domaće ekonomije, njena konkurentnost i dugoročni potencijal rasta. U tom kontekstu, u prethodnom periodu u Crnoj Gori je kreirana osnova za veće investicije u inovativnim oblastima, usvajanjem određenih regulatornih i rezultirajućih zakonskih rješenja, kojima su predviđene određene poreske povlastice za razvoj istraživanja i inovacija i zapošljavanja u ovom sektoru. U protekloj godini, koju je obilježio snažan priliv stranih državljana po osnovu rata u Ukrajini, nezvanični podaci pokazuju visoki porast novoformiranih kompanija od preko 40% u odnosu na 2021. godinu, uz visoku procentualnu zastupljenost djelatnosti novoosnovanih firmi od strane nerezidenata, od kojih veliki broj pripada IT sektoru. Ovo potencijalno može uticati na prestrukturiranje crnogorske privrede i bržu tranziciju ka visoko konkurentnoj ekonomiji i podstaći trendove digitalizacije u privatnom sektoru. Neophodni preduslovi u kontekstu zadržavanja ovih kompanija u Crnoj Gori i privlačenja novih, su podsticanje povoljnog investicionog ambijenta, uz ulaganja u kadrovske potencijale za rad u ovim sektorima. Na tom planu su urađeni i konkretni pomoci i donešena je zakonska regulativa.

Usljed ograničenosti implementacije suštinskih mjera strukturnih reformi, kojima se adresiraju ključni izazovi crnogorske ekonomije, parametri tržišta rada ostaju i dalje daleko ispod prosjeka razvijenih zemalja

Imajući u vidu da se očekuje da će 2023. godina možda biti i teža i zahtjevnija od prošle godine hoće li Crnoj Gori po Vašim procjenama biti

potreban aranžman sa Međunarodnim monetarnim fondom (MMF)?

- Naša očekivanja i projekcije su da ćemo, ukoliko ne bude dodatnih globalnih pritiska i šokova na tržištu, u okviru sopstvenih kapaciteta zaokružiti i ovu budžetsku godinu. Svakako, ukoliko bude potrebe za dodatnim finansiranjem, nećemo bježati od aranžmana sa MMF-om, kao jednom od najkredibilnijih svjetskih finansijskih institucija, što za crnogorsku ekonomiju može značiti dodatnu sigurnost i očuvanje stabilnosti javnih finansija, ali i imidža pouzdanog partnera međunarodnoj finansijskoj i političkoj javnosti, odnosno komercijalnom i investicionom bankarskom sektoru.

Koliko politika smanjenja doprinosa poslodavcima koja je uvedena u vrijeme kada je ekonomska situacija bila

povoljnija, danas utiče na fiskalnu poziciju Crne Gore?

- Ukoliko govorimo o finansijskom iskazu ovakve Odluke, ukidanje doprinosa za obavezno zdravstveno osiguranje za posljedicu ima dodatnih 200 miliona eura opterećenja za državni budžet, što predstavlja ozbiljan udar prije svega na održivost javnog zdravlja. Fond zdravstva se u prošloj godini zahvaljujući ovakvim politikama, suočio sa nagomilanim dugovima i nedovoljnim tekućim finansiranjem, zbog čega je sistem zdravstva u jednoj fazi bio gotovo paralisiran. Takođe, kako je prepoznato i u izvještaju MMF-a, ukidanje doprinosa uslovlilo je i brojne izazove po stabilnost i kontinuitet finansiranja lokalnih samouprava, naročito manje razvijenih, kao i izazove po mikro i mala preduzeća koja posluju u okviru ovih opština.

Svakako, kada se steknu uslovi, odnosno kada se vrati puni kapacitet rada Ustavnog suda, očekujemo stav o zakonitosti donošenja ovakve politike, nakon čega ćemo moći dugoročnije da planiramo i uređujemo oblast zdravstvenog osiguranja uz sagledavanje mogućnosti definisanja određenih stopa

doprinosa koji neće značajnije opteretiti poslodavca.

Sa druge strane, koliko je ova mjera doprinijela održavanju relativno povoljne zaposlenosti u zemlji?

- Tržište rada je u 2022. godini, nakon velikog pogoršanja indikatora u dvije godine koje su joj prethodile otpočelo snažan oporavak, pa je prosječan broj zaposlenih za 11 mjeseci 2022. godine na godišnjem nivou porastao za 19,5%, na 223,4 hiljade. Pritom, stopa nezaposlenosti u trećem kvartalu prema Anketi o radnoj snazi je iznosila 13%, što je ispod pretpandemijskog nivoa i najniža stopa zabilježena do sada. Ovaj oporavak dominantno je posljedica dinamične, sezonske ekonomske aktivnosti u oblasti turizma. Međutim, moramo imati na umu da, usljed ograničenosti implementacije suštinskih mjera strukturnih reformi, kojima se adresiraju ključni izazovi crnogorske ekonomije, parametri tržišta rada ostaju i dalje daleko ispod prosjeka razvijenih zemalja, a naročito su identifikovani problemi izražene neformalne ekonomije, niske stope zaposlenosti, visoki procenat dugoročne

nezaposlenosti i ranjivost određenih kategorija zaposlenih, poput nisko kvalifikovane radne snage, mladih i žena na tržištu rada.

Za potpuniji uvid, Ministarstvo finansija će u saradnji sa Međunarodnom organizacijom rada u narednom periodu analizirati uticaj ukidanja doprinosa za zdravstveno osiguranje na tržište rada, nakon čega ćemo imati i kvantifikovan prikaz svih aspekata ove politike.

Koliko će povećano izdvajanje za plate i penzije doprinijeti socijalnoj stabilnosti i održavanju standarda građana?

- Povećanje zarada i penzija predstavlja refleksiju namjere Vlade da zaštiti građane od inflatornih šokova kojima smo i dalje izloženi, i da se na ovaj način očuva dosadašnja kupovna moć stanovništva. Ovo smatram odgovornošću svake ozbiljne vlasti, jer je naš posao, a i obaveza, da omogućimo da se teret krize podijeli i da najviše podnesu oni koji zarađuju najviše ili imaju najviše. Kao što znate, povećanja su srazmjerna rastu inflacije koja se ogleda u kontinuiranom rastu maloprodajnih cijena.

Investiramo u opremu i kvalitet usluge

Poslije uspjeha postignutih u 2022. godini, menadžment tim Crnogorskog Telekom i svi zaposleni nastaviće da rade na daljoj modernizaciji usluga i podizanju korisničkog zadovoljstva – pokazateljima po kojima kompanija već zauzima vodeću ulogu na tržištu

Crnogorski Telekom je u 2022. godini zabilježio finansijski rast i veće prihode, najveći rast postpejd baze na tržištu, rast od preko 40% u pripejdu i odlične rezultate u ljetnoj sezoni. „Sveukupno, 2022. godina bila je veoma uspješna godina,“ kaže Stjepan Udovičić, izvršni direktor Crnogorskog Telekom.

Koji biste započeli ili realizovani projekat iz 2022. izdvojili, a da po Vašem mišljenju ima poseban značaj za građane i privredu?

- Prethodnu godinu u Telekomu obilježile su investicije vrijedne 15 miliona eura, pa je teško izdvojiti jedan projekat. Ako moram napraviti „uži izbor“, onda su to pionirsko lansiranje komercijalne 5G mreže, velika modernizacija optičke mreže, i unapređivanje digitalnih servisa na kojima smo radili u prethodnom periodu.

Telekom je, zahvaljujući tome, na kraju prošle godine imao najveću 5G i 4G mrežu u zemlji – lansirali smo prvu 5G mrežu u Crnoj Gori, koja je sada dostupna za ¾ stanovništva u gotovo svim gradovima. Uz to, na aukciji na kojoj su učestvovala sva tri mobilna operatora, zakupili smo najviše 5G spektra – koji predstavlja krvotok mreže – čime stvaramo uslove za gigabitne brzine u mobilnoj mreži.

Paralelno, doveli smo optičku mrežu u one djelove zemlje u kojima do sada nijesmo imali tu infrastrukturu. To je dovelo do rasta baze korisnika na optici od čak 17%, ali i rasta zadovoljstva jer naši korisnici na optici imaju

Pionirsko lansiranje komercijalne 5G mreže, velika modernizacija optičke mreže, i unapređivanje digitalnih servisa obilježili su 2022. godinu

manje kvarova, postižu superorne brzine – i do 1Gbps – i imaju pouzdanu bežičnu mrežu. Zahvaljujući svim tim aktivnostima, zabilježili smo rast korisničkog zadovoljstva u svim kategorijama, pa smo 2022. završili sa najvišim indeksom korisničkog zadovoljstva na tržištu.

Na kraju, posebno smo ponosni što su eTrust – usluge povjerenja Telekom prepoznate kao veoma važan digitalni servis za privredu

i građane, pa smo za ovu platformu prošle godine dobili nagradu Privredne komore za inovativnost, ali i nagradu Deutsche Telekom, u konkurenciji 22 projekta iz cijele DT Grupe.

Na čemu ćete zadržati fokus u ovoj godini?

- Svakako na mreži i novim uslugama za korisnike. Međutim, otišao bih korak dalje i kazao da je vrijeme da uradimo „zoom out“ i proširimo sliku na sve zainteresovane strane (stakeholdere), među kojima su i naši zaposleni.

Naime, kompanije čijim se akcijama trguje na berzi kao što je slučaj sa Telekomom, često su posebno fokusirane na shareholdere – vlasnike i akcionare – pa odluke nerijetko donose imajući u vidu prije svega njihovo zadovoljstvo. Ne smijemo međutim zaboraviti korisnike, kojima je Telekom posebno posvećen, ali ni zaposlene, koji svojim radom donose kompanijske dobre rezultate.

Zaposleni Crnogorskog Telekom zato imaju uslove za rad i benefite kakve ne nudi mnogo kompanija u zemlji, benefite vrijedne više miliona eura, koji pokrivaju sve aspekte njihovih privatnih (od liječenja, preko rekreacije, do ljetovanja i zimovanja) i poslovnih života (povećanje zarada, kontinuirana edukacija, moderna performans menadžment shema za koju vjerujem da će rezultate u narednim godinama učiniti još boljim). U ovoj i narednim godinama posebno ćemo se fokusirati da te uslove dodatno unaprijedimo i ostanemo kompanija na koju se ugledaju drugi crnogorski poslodavci.

A gdje je pečat?

Pojednostavite vaš biznis, potpisujte
i pečatirajte dokumente elektronski.

eTrust – inovativna rješenja iz Telekoma.

www.telekom.me

Lako.
Moderno.
Sigurno.

Podijeli
doživljaj.

Pomoć u teškim vremenima

KRISTOFER ŠELDON (CHRISTOPHER SHELDON), šef Kancelarije Svjetske banke za Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru

Najnoviji Izvještaj Evropske komisije (EK) o napretku Crne Gore naglašava važnost održavanja makroekonomske stabilnosti. Kako pokazuje intervju sa Kristoferom Šeldonom, šefom Kancelarije Svjetske banke za Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru, riječ je o sveobuhvatnom i složenom zadatku koji će zaokupljati pažnju crnogorskih vlasti u godinama koje dolaze.

S obzirom na jednostranu euroizaciju, Crna Gora se oslanja na fiskalnu politiku i strukturne reforme kako bi održala makroekonomsku stabilnost. „Međutim, nedostatak posvećenosti fiskalnim ciljevima u prošlosti, zajedno sa izgradnjom autoputa koju je finansirala država, pogoršali su fiskalnu ranjivost i povećali javni dug sa 40,7% u 2010. na procijenjenih 71% u 2022. godini“, kaže Šeldon. „Uprkos opadanju u posljednje dvije godine, i dalje je visok, naročito imajući u vidu trenutno nepovoljno i veoma neizvjesno globalno okruženje.“

„Kao mala i euroizovana ekonomija, Crna Gora je posebno osjetljiva na šokove iz vanjskog okruženja, što je bilo naročito vidljivo tokom pandemije, kada je zemlja doživjela jednu od najoštrijih recesija u svijetu. Iako se ekonomija oporavila na nivo prije pandemije 2022. godine, i dalje je ranjiva u turbulentnom okruženju, što zahtijeva od Crne Gore da ojača svoje nacionalne mehanizme stabilizacije“, rekao je Sheldon. „Neposredni prioriteti su rješavanje institucionalne i političke krize i sprovođenje razboritog fiskalnog upravljanja. Promišljena fiskalna politika zasnovana na kontinuiranom smanjenju javnog duga i politikama

Banka je spremna da podrži Vladu Crne Gore u obezbjeđivanju tehničke, međunarodne ekspertize i najboljih praksi u osmišljavanju i implementaciji ključnih strukturnih reformi, uključujući putem potencijalnih operacija finansiranja razvoja koje podržavaju ambiciozne programe reformi i obezbjeđuju sredstva za finansiranje po povoljnim uslovima

stimulacije rasta presudne su za makroekonomsku stabilnost Crne Gore“, zaključuje naš sagovornik.

S obzirom na to da je Crna Gora u novijoj istoriji imala nekoliko promjena vlasti, koliko su vlade bile uspješne

u kontroli rastućeg javnog duga i fiskalnih deficita?

- Pandemija je poništila dobitke fiskalne konsolidacije koje je Crna Gora ostvarila u periodu od 2017. do 2019. godine, kada je deficit porastao na 11% BDP-a, a javni dug dostigao vrhunac od 105% BDP-a. U

PRIORITETI

Neposredni prioriteti su rješavanje institucionalne i političke krize i sprovođenje razboritog fiskalnog upravljanja

2021. godini, ekonomski oporavak, zajedno sa konsolidacijom rashoda, pomogao je da se deficit smanji na 1,9 odsto BDP-a. Smanjeni fiskalni deficit i velika emisija euroobveznica u decembru 2020. godine ublažili su finansijske pritiske za 2021. i 2022. godinu, ali je prihod od euroobveznica u velikoj mjeri iscrpljen do kraja 2022. godine. I dok je fiskalni učinak za 2022. bio bolji od planiranog, planirani fiskalni deficiti u srednjem roku izazivaju zabrinutost, s obzirom na nepovoljne uslove na finansijskom tržištu i potrebu da se otplate tri velike euroobveznice koje dospijevaju između 2025. i 2029. godine, počevši sa euroobveznicom od 500 miliona eura u 2025. godini. Vlada treba da planira i smanji javni dug kao postotak BDP-a prije nego što započne velike otplate duga kako bi Crna Gora bila u boljoj poziciji za refinansiranje tog duga. Što fiskalna pozicija Crne Gore do 2025. godine bude bolja, to će troškovi refinansiranja biti manji za sve građane Crne Gore.

Šta u tom pogledu nosi budućnost i koji faktori mogu doprinijeti fiskalnoj stabilnosti?

- Kao što je prethodno spomenuto, opšte globalno tržište postalo je manje povoljno za finansiranje usljed brzog pooštavanja monetarne politike i visoke geopolitičke nezvjesnosti. Premije za rizik rastu za većinu zajmoprimaca, a sklonost za apsorbovanjem kreditnog rizika na tržištima u razvoju opada. Ovi uslovi mogu otežati mobilizaciju velikih iznosa kapitala po povoljnim uslovima, naročito ako fiskalni ciljevi nijesu podržani fiskalnom oprežnošću. Stoga je od ključne važnosti da vlada pokaže svoju predanost smanjenju duga. Da bi se ovaj cilj ostvario, potrebni su stalni naponi na proširenju poreske osnovice, poboljšanju ispunjavanja poreskih obaveza i oporezivanju proizvoda i djelatnosti štetnih po životnu sredinu i zdravlje, što bi generisalo veći prihod. Istovremeno, postoji potreba za boljom kontrolom nad cjelokupnom javnom potrošnjom,

ZABRINUTOST

Planirani fiskalni deficiti u srednjem roku izazivaju zabrinutost, s obzirom na nepovoljne uslove na finansijskom tržištu i potrebu da se otplate tri velike euroobveznice koje dospijevaju između 2025. i 2029. godine

a naročito nad fondom zarada i socijalnim transferima, uključujući i sektor zdravstva gdje ima prostora za optimizaciju potrošnje i poboljšanje kvaliteta usluga, koji nijesu išli ukorak sa rastućim troškovima posljednjih godina.

S obzirom na očekivana globalna kretanja u 2023. godini i lokalna ograničenja, koje su vaše najnovije projekcije rasta BDP-a i ukupne ekonomske aktivnosti?

- Ekonomski izgledi Crne Gore su pozitivni, ali postoji značajan rizik od pogoršanja. Nakon relativno dobrih rezultata u 2022. godini, očekujemo da se ekonomski rast usporiti na 3,4 odsto u 2023. a zatim na 3,1 odsto u 2024. godini. Trajno visoka inflacija će nastati

da narušava realni raspoloživi dohodak, što će dovesti do usporavanja rasta privatne potrošnje. Projekcije ne pretpostavljaju da će izgradnja preostalih dionica autoputa početi do 2025. godine, budući da je fiskalni prostor veoma ograničen. Međutim, predviđanja pretpostavljaju oporavak ukupnih ulaganja, predvođena sektorima energetike i turizma, iako sporijim tempom. Očekuje se da će turizam nastaviti trend poboljšanja u 2023. godini, iako bi sve lošiji izgledi rasta u Evropskoj uniji i regionu mogli usporiti njegov oporavak.

Kako će ova kretanja uticati na zapošljavanje i da li vlada ima kapacitet za programe socijalne potrošnje?

- U 2022. godini situacija na tržištu rada značajno se poboljšala. U prva tri kvartala 2022. zaposlenost je porasla u prosjeku za 20 odsto u odnosu na isti period prošle godine,

POSVEĆENOST

Svjetska banka kontinuirano saraduje sa vlastima kako bi podržala mjere koje mogu poboljšati životni standard crnogorskih građana, posebno siromašnih i ranjivih kategorija

a takođe je povećana i aktivnost na tržištu rada. Ovo je značajno poboljšanje i rezultat je kontinuiranog ekonomskog oporavka i implementacije nedavne poreske reforme kojom je smanjeno poresko opterećenje rada sa 39 odsto ukupne cijene rada na oko 22 odsto ukidanjem doprinosa za zdravstvenu zaštitu i uvođenjem progresivnog oporezivanja dohotka. Administrativni podaci pokazuju da je rast zaposlenosti takođe bio snažan u posljednjem tromjesečju, ali podaci takođe ukazuju i na umjerenost rasta zaposlenosti.

S druge strane, programi socijalnih davanja u Crnoj Gori u posljednje dvije godine su u ekspanziji, a sa preko 30 programa koji pokrivaju različite grupe ugroženih ljudi, sistem pokriva više od polovine stanovništva Crne Gore. Uvođenjem brojnih novih

Očekuje se da će turizam nastaviti trend poboljšanja u 2023. godini, iako bi sve lošiji izgledi rasta u Evropskoj uniji i regionu mogli usporiti njegov oporavak

programa socijalne pomoći, pokrivenost socijalnom pomoći se sada ubrzano širi. Međutim, nijesu svi novi programi usmjereni upravo na one kojima je pomoć najpotrebnija. Socijalni rashodi već sada čine više od četvrtine ukupne javne potrošnje, a revizija, a ne proširenje socijalnih programa, učinila bi ih efikasnijima. To bi podrazumijevalo bolje korišćenje ograničenih fiskalnih resursa Crne Gore usmjeravanjem socijalne zaštite na one najranjivije kojima je pomoć najpotrebnija, umjesto distribuiranja pomoći na sve strane.

Kako su, iz današnje perspektive, velika ulaganja u javnu infrastrukturu u prošlosti uticala na ukupnu privredu? Kakve zaključke možemo izvući iz tog iskustva?

- Razvoj infrastrukture ključan je za ekonomski rast, proizvodna ulaganja, otvaranje

► radnih mjesta i smanjenje siromaštva. Međutim, razvoj infrastrukture zahtijeva pažljivu procjenu i određivanje prioriteta, budući da infrastrukturne potrebe svake zemlje premašuju raspoložive izvore finansiranja. Crna Gora tu nije izuzetak. Međutim, Crna Gora je do sada uglavnom zasnivala svoj rast na brzom akumulaciji kapitala, sa niskim ili negativnim doprinosima rastu produktivnosti i ljudskog kapitala. Iako je zemlja doživjela nekoliko navedenih brzog rasta—na primjer, u periodu između 2006. i 2009. godine rast je bio podstaknut velikim stranim ulaganjima u nekretnine ili u periodu 2015-2019. velikim ulaganjima u javnu infrastrukturu i turizam—prosječni rast bio je ograničen ekonomskim recesijom koja je bila teža nego u uporedivim zemljama. Istovremeno, ta ulaganja su podržala rast BDP-a naročito tokom perioda izgradnje, otvorile su radna mjesta uglavnom u sektorima sa niskom dodatnom vrijednošću. Ova ulaganja su također imala ograničen uticaj na produktivnost u ostatku privrede. Takođe su povećala fiskalnu ranjivost jer su dovela do velikih deficita i eksterne neravnoteže zbog visoke zavisnosti od uvoza. Međutim, javna ulaganja su ključna za rast i kako bi u potpunosti iskoristila njihove prednosti i maksimizirala njihov uticaj na ekonomski rast, Crna Gora mora ojačati svoj okvir upravljanja javnim ulaganjima.

Zelena tranzicija prepoznata je kao jedna od ključnih strategija uspjeha Crne Gore. Da li je moguće nastaviti sa takvim projektima u uslovima opšte krize?

- Vanjsko okruženje prolazi kroz velike strukturne promjene, a fundamentalni pritisci na životnu sredinu mijenjaju temelje ekonomske aktivnosti, izbor potrošača i ponašanje investitora širom svijeta. Energetska kriza ubrzava donošenje odluka o politikama zelene tranzicije širom Evropske unije i povećava interesovanje za čiste izvore energije i energetska efikasnost kao sredstvo za diversifikaciju ponude i poboljšanje energetske sigurnosti. Crna Gora ima komparativnu prednost upravo u domenu čiste energije iz hidro, solarne i vjetro-energije, što je takođe veliko rastuće evropsko tržište koje može pomoći Crnoj Gori da diversifikuje svoj robni izvoz. Nadalje, glavna komparativna prednost Crne Gore, turizam,

Crna Gora ima komparativnu prednost u domenu čiste energije iz hidro, solarne i vjetro-energije, što je takođe veliko rastuće evropsko tržište koje može pomoći Crnoj Gori da diversifikuje svoj robni izvoz

zahtijeva da Crna Gora ubrza svoju zelenu tranziciju, bolje upravlja otpadom i ulaže u zelenu infrastrukturu, budući da će kvalitet njene turističke ponude i njena održivost tokom vremena uveliko zavisiti od održavanja netaknute životne sredine. O analizama i preporukama za otporniji i održiviji rast dalje će biti riječi u predstojećoj Studiji rasta Svjetske banke za Crnu Goru.

Kako Okvir partnerstva Grupacije Svjetske banke sa zemljom podržava napore Crne Gore na izgradnji održive ekonomije u srednjem roku?

- Svjetska banka kontinuirano saraduje sa vlastima kako bi podržala mjere koje mogu poboljšati životni standard crnogor-

skih građana, posebno siromašnih i ranjivih kategorija. To uključuje obezbjeđivanje makroekonomske stabilnosti i fiskalne održivosti, kao i specifične politike u mnogim sektorima, uključujući poljoprivredu, zaštitu životne sredine, poresku upravu, itd. Istovremeno, Banka takođe pruža tehničku ekspertizu i podršku za unapređenje javne uprave, javnih nabavki, zaštitu životne sredine i poreskih sistema.

Kako se navodi u nedavno završenoj i predstojećoj publikaciji Ekonomskog izvještaja Svjetske banke za Crnu Goru, viši životni standard može se postići kroz novu, održiviju strategiju ekonomskog rasta: strategiju zasnovanu na produktivnosti i povećanju ljudskog kapitala uz očuvanje prirodnih resursa što bi omogućilo zemlji da održi više stope rasta tokom dužih vremenskih perioda. To bi zahtijevalo uklanjanje prepreka koje sprečavaju tržišta da nagrađuju produktivnije firme jačanjem konkurencije i dosljedno sprovođenje politika, bolje korišćenje trgovine za održivi razvoj i poboljšanje ljudskog kapitala smanjenjem nejednakih mogućnosti. Međutim, da bi se u potpunosti iskoristile prednosti reformi za snažniji i održiviji rast, potrebno je ojačati javne institucije. Ukoliko se sprovedu, ove reforme će za rezultat imati dinamičniji privatni sektor, otvaranje više radnih mjesta, a samim tim i više plate i veće benefite za sve građane Crne Gore.

Crna Gora ima ogroman potencijal za obnovljive izvore energije

REMON ZAKARIA, šef kancelarije EBRD-a za Crnu Goru i predstavnik EBRD-a u Savjetu stranih investitora Crne Gore

Iako turizam ostaje njena osnovna privredna djelatnost, Crna Gora ima značajne potencijale da se okrene proizvodnji obnovljive energije i IKT sektoru kao novim izvorima rasta i prosperiteta

Crna Gora će se, kao i mnoge druge zemlje, suočiti sa značajnim izazovima u 2023. godini. Međutim, odgovori na globalnu krizu moraju biti izrađeni po mjeri i prilagođeni specifičnostima zemlje. Remon Zakaria, šef kancelarije EBRD-a za Crnu Goru i predstavnik EBRD-a u Savjetu stranih investitora Crne Gore uvjeren je da je institucija koju on predstavlja spremna da podrži Crnu Goru u teškim vremenima.

Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD) je u septembru 2021. godine usvojila novu državnu strategiju za Crnu Goru, za narednih 5 godina. Koliko je ova strategija relevantna danas s obzirom na nestabilnu globalnu makroekonomsku situaciju?

- Strategija EBRD-a za Crnu Goru ostaje veoma relevantna u trenutnom makroekonomskom kontekstu. Ovo turbulentno vrijeme je

pokazalo da je energetska sigurnost ključna komponenta otpornosti, čija je važnost porasla usljed novih sigurnosnih izazova. Kao rezultat toga, naš strateški fokus usmjeren na tranziciju ka zelenoj ekonomiji koja pro-

moviše obnovljivu energiju i energetska efikasnost, ključan je za obezbjeđivanje energetske sigurnosti Crne Gore, istovremeno čuvajući njeno prekrasno okruženje i doprinoseći procesu dekarbonizacije.

IZAZOVI

Predviđa se da će se očekivano usporavanje globalnog rasta prelitati na Crnu Goru putem turističkih, trgovinskih i investicionih veza

Otpornost i diversifikacija ekonomije su u velikoj mjeri povezani sa našim drugim prioritetom u strategiji zemlje – „poboljšanje prekograničnih transportnih i energetskih mreža, pristupa informacijama i komunikacionim tehnologijama i širokopoljanskih infrastrukturna širom zemlje“. Podrška povezivanju među zemljama podstiče povećanje i diversifikaciju trgovine (robom i energijom) i otvara ekonomske mogućnosti za različite sektore. Ovo danas još više dobija na važnosti, s obzirom da se globalni lanci snabdijevanja suočavaju sa poteškoćama. IT i širokopoljansna povezanost su takođe od ključne važnosti za omogućavanje rasta i procvata ekosistema digitalne ekonomije.

Treći prioritet naše strategije, jačanje konkurentnosti privatnog sektora, je očigledan i izuzetno relevantan u kontekstu Crne Gore jer se zemlja u velikoj mjeri oslanja na turizam i ima snažnu potrebu za poboljšanjem svoje konkurentnosti u regionu kroz unapređenje vještina, rodnu i ekonomsku inkluziju i digitalizaciju.

Za Crnu Goru sadašnja kriza do sada nije bila ni posebno loša ni dobra. Gledajući unazad na 2022. godinu, u kojim oblastima je Crna Gora bila bolja, a koja su posebno zabrinjavala?

- Uprkos izazovima, crnogorska ekonomija je nastavila da se oporavlja u 2022. godini. Iako je inflacija ubrzano rasla, impuls potrošnje je i dalje bio prisutan, čemu je pridonijelo znatno povećanje plata početkom godine. Turistička sezona je bila uspješna, obilježena sa znatno više posjetilaca i većim prihodima u odnosu na 2021. godinu, ali sa prostorom za dalji oporavak, s obzirom da su ovi pokazatelji i dalje ispod rekordnih nivoa iz 2019. godine. Sa prilivom stranih direktnih investicija do kraja oktobra koji je na godišnjem nivou porastao za skoro 40 posto, bila je to posebno uspješna godina za Crnu Goru u pogledu privlačenja stranih ulaganja.

Na troškove života građana Crne Gore ipak utiče rastuća inflacija. Zabilježene godišnje

PRILIKE

U svijetlu tekućeg prestrojavanja globalnih lanaca snabdijevanja, Crna Gora i dalje ima mogućnosti zahvaljujući svojoj blizini tržištu EU

stope inflacije bile su neke od najviših u regionu Zapadnog Balkana, jer su rastuće uvozne cijene bile pogoršane snažnim rastom plata. Takođe primjećujemo skroman doprinos investicija rasta, na koji utiču prigušene javne investicije i politička neizvjesnost u zemlji. Najveći dio znatnog priliva SDI otišao je u sektor nekretnina, što generiše ograničenu dodatnu vrijednost i nisko prelivanje u druge ekonomske sektore.

Sprovođenje reformi je otežano produženom političkom nestabilnošću. Kakva je budućnost zemlje (2023) iz te perspektive?

- Izgledi su obilježeni visokim nivoom neizvjesnosti, s obzirom da je globalno makroekonomsko okruženje i dalje nepovoljno, a

PRIVLAČNOST

Crna Gora je idealna zemlja da postane regionalni lider u pružanju IKT usluga i uspješno implementira program privlačenja digitalnih nomada

Postoji veliki potencijal za povećanje proizvodnje obnovljive energije, naročito ako se uspostavi povoljno regulatorno okruženje za podsticanje privatnih ulaganja. Ovo ne samo da bi podstaklo ekonomsku aktivnost, već bi i podržalo Crnu Goru na njenom putu dekarbonizacije i ekološke održivosti. Snažni kapitalni zahtjevi i rezerve likvidnosti pomogli su finansijskom sektoru da ostane otporan tokom pandemije, što je podstaklo rast. S obzirom na tekuće prestrojavanje globalnih lanaca snabdijevanja, Crna Gora i dalje ima mogućnosti zahvaljujući svojoj blizini tržištu EU.

U prošlosti, zelena tranzicija je bila rezervisana za zemlje sa jakim ekonomijama i značajnim fiskalnim

Investicije u obnovljive izvore energije su sada komercijalno održive i neće uticati na fiskalni prostor zemlje. Privatni sektor može odigrati ključnu ulogu u povećanju investicija u ovaj sektor

rizici su nagnuti prema dolje. Uprkos očekivanjima da će se u narednoj godini umjerenom smanjiti, predviđa se da će kontinuirano visoka inflacija prigušiti domaću potražnju jer nagrizava porast realnih plata. Istovremeno, pooštavanje svjetske monetarne politike u nastojanju da se obuzda inflacija doprinijelo je pogoršanju globalne finansijske situacije. Predviđa se da će se očekivano usporavanje globalnog rasta prelitati na Crnu Goru putem turističkih, trgovinskih i investicionih veza.

Sa pozitivne strane, Crna Gora je jedna od rijetkih zemalja Zapadnog Balkana koja je do sada izbjegla energetske krize. Iako više cijene nafte utiču na stanovništvo, domaća proizvodnja električne energije ostaje stabilna i u velikoj mjeri dovoljna za domaću potrošnju, a zemlja ne zavisi od gasa.

prostorom za ulaganja u ovoj oblasti. Kako zemlje sa ograničenim resursima, kao što je Crna Gora, mogu danas da odgovore na ova pitanja?

- Tokom proteklih deset godina, cijena tehnologija obnovljivih izvora energije značajno je opala, što je trenutno čini najjeftinijim oblikom energije. Crna Gora ima ogroman potencijal za obnovljive izvore energije. Sa bogatim izvorima energije sunca i vjetrova, može zadovoljiti nacionalne energetske potrebe i izvoziti veoma traženu čistu energiju u susjedne zemlje, doprinoseći diversifikaciji svoje privrede.

Investicije u obnovljive izvore energije su sada komercijalno održive i neće uticati na fiskalni prostor zemlje. Privatni sektor može odigrati ključnu ulogu u povećanju investicija u ovaj sektor.

► U prethodnom intervjuu spomenuli ste da Crna Gora ima ogroman potencijal za obnovljive izvore energije i da će EBRD vrlo naporno raditi na otključavanju ovih mogućnosti. Koji su vaši prioriteti u vezi sa tim?

- Naš prioritet je da promoviramo ulaganja u obnovljive izvore energije i podržimo reforme politike koje će pomoći u realizaciji velikog raspoloživog potencijala, primjenom najboljih tržišnih praksi iz našeg bogatog iskustva u brojnim zemljama u kojima poslujemo.

Nedavno smo sa Vladom pokrenuli opsežan program podrške politici, sa ciljem reforme sektora i uspostavljanje aukcija za obnovljive izvore energije. Sa pravim nizom reformi, Crna Gora može stvoriti podsticajno okruženje za ulaganja privatnog sektora u obnovljive izvore energije, omogućavajući da pristupačna čista energija bude dostupna građanima.

Pored angažovanja u vezi politika, EBRD direktno ulaže u obnovljive izvore energije: učestvovali smo u finansiranju prvog komercijalnog vjetroparka Krnovo, snage 72 MW, a za 2023. godinu planiramo nove investicije koje će taj kapacitet povećati za dodatnih 54,6 MW. Osim toga, razmatramo finansiranje instalacije solarnih panela manjih razmjera od strane vodeće maloprodajne kompanije za njihove sopstvene potrebe. EBRD takođe radi sa nacionalnom kompanijom za distribuciju električne energije kao i sa kompanijom za prenos električne energije na modernizaciji i digitalizaciji infrastrukture zemlje, kako bi se poboljšala njena efikasnost i omogućilo da električna mreža može da prihvati dodatne kapacitete iz obnovljivih izvora.

Crna Gora godinama radi na ojačanju konkurentnosti privatnog sektora u zemlji. Gdje mislite da ima najviše potencijala za dalji napredak?

- U razgovoru sa lokalnim MSP, njihova glavna potreba je kvalifikovana radna snaga, u svim industrijama i sektorima. Sektor turizma se suočava sa izazovima, jer su mnogi kvalifikovani radnici promijenili zanimanje tokom pandemije COVID-a; IKT sektor se suočava sa poteškoćama zbog nedostatka baze kvalifikovanog osoblja i angažovanja spoljnih saradnika; građevinski sektor je doživio egzodus velikog broja kvalifikovanog osoblja na

Sektor turizma se suočava sa izazovima, jer su mnogi kvalifikovani radnici promijenili zanimanje tokom pandemije COVID-a; IKT sektor se suočava sa poteškoćama zbog nedostatka baze kvalifikovanog osoblja i angažovanja spoljnih saradnika

razvijenija tržišta. EBRD aktivno promovise savjete za mala preduzeća kroz namjenske inicijative koje podržavaju rast i konkurentnost preduzeća. U 2022. godini pružali smo savjetodavne usluge 41 kompaniji u Crnoj Gori.

Još jedna poteškoća sa kojom se suočavaju MSP je pristup finansiranju. Radili smo na podršci uspostavljanju kreditno-garantnog fonda za pomoć u otključavanju finansiranja od strane komercijalnih banaka malim i srednjim preduzećima. Nadamo se da će ovo biti sprovedeno u bliskoj budućnosti.

Poboljšanje poslovne klime je takođe ključno za konkurentnost. EBRD podupire ovaj sektor namjenskim programom tehničke pomoći za Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma i kontinuiranom podrškom Sekretarijatu Savjeta za konkurentnost (SCC), javno-privatnoj platformi koja ima za cilj promovisanje dijaloga između privatnog sektora i Vlade.

IKT i inovacije su jedna od oblasti od posebnog interesa. Da li ih vidite kao niše koje bi mogle pomoći diversifikaciji crnogorske privrede?

- Kao turistički orijentisana zemlja, sa ograničenom proizvodnjom i izvozom, Crna Gora bi trebalo da se fokusira na IKT sektor kao jednu od oblasti budućeg ekonomskog razvoja i diversifikacije zemlje. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, IKT sektor u Crnoj Gori čini 4-5% crnogorskog BDP-a, ali Crna Gora ima još mnogo toga da učini kako bi iskoristila svoj puni IKT potencijal. Trenutno oko 800 kompanija posluje u IKT sektoru u Crnoj Gori, a taj broj ubrzano raste kako se IT firme raseljene usljed ruske invazije na Ukrajinu sele širom regiona. Međutim, poslovanje većine ovih kompanija fokusira se na hardver, a većina njih opslužuje domaća tržišta i vlade. Vještine u ovom sektoru su neophodne za rast i diversifikaciju. Revizija obrazovnog sistema bi u velikoj mjeri podržala usklađivanje sa potrebama tržišta.

Kako vaš fokus na unapređenju povezanosti i širokopojasne infrastrukture doprinosi razvoju ovih oblasti i digitalizaciji u Crnoj Gori uopšte?

- Za omogućavanje digitalne transformacije privrede i pružanje digitalnih usluga građanima i malim i srednjim preduzećima, ključna je unaprijeđena širokopojasna infrastruktura. Uz EU, naš fokus je da podržimo Ministarstvo za ekonomski razvoj i turizam da izradi studiju izvodljivosti za razvoj širokopojasne infrastrukture u Crnoj Gori. Ova studija je pokazala neophodnost investicija u nadogradnju i proširenje mreže, naročito u ruralnim područjima, koja imaju nedovoljan pristup i brzinu u odnosu na gradove. Investicija, identifikovana u sklopu ove studije, trebalo bi da omogući da dodatnih 72 hiljade stanovnika dobije pristup veoma brzom (VHS) internetu i da koristi digitalne usluge za poslovanje ili javne usluge.

Trenutno radimo na drugoj fazi koja će identifikovati najefikasniji tržišni model pogodan za implementaciju i isporuku nadogradnje u saradnji sa pružaocima internet usluga. Crna Gora je idealna zemlja da postane regionalni lider u pružanju IKT usluga i uspješno implementira program privlačenja digitalnih nomada.

Popločani krovovi
na Perastu, Kotor,
Crna Gora

Pred nama je izazovna godina

DR NINA DRAKIĆ, predsjednica Privredne komore Crne Gore

Globalne turbulencije ne samo da su donijele nove izazove, već su kao imperativ postavile rješavanje dugogodišnjih sistemskih barijera – visokog nivoa sive ekonomije, deficita kadrova s odgovarajućim znanjima i vještinama i nedovoljne digitalne transformisanosti društva, što je uslov za ubrzani oporavak ekonomije

Svi globalni izazovi, od poremećaja u lancima snabdijevanja, gubitka tradicionalnih turističkih tržišta, usporavanja investicija do visokih stopa inflacije i opšteg rasta cijena, pogodili su Crnu Goru. Gotovo je nemoguće ocijeniti koji je od ovih izazova manje ili više važan. Rekla bih da je najveći problem to što se ovi izazovi dešavaju istovremeno, kaže dr

Nina Drakić, predsjednica Privredne komore Crne Gore.

Svi ovi faktori utiće i na performanse zemlje u 2023. „Velika uvozna zavisnost, odnosno visok deficit, godinama predstavlja jedan od najvećih izazova crnogorske ekonomije, a posljedica je niskog nivoa proizvodnje u poljoprivredi i industriji. Zbog toga je izloženost rastu cijena roba koje se uvoze radi podmire-

nja domaćih potreba izuzetno visoka i na nju se teško može uticati, tako da će nas to pratiti i tokom 2023. godine”, kaže naša sagovornica i dodaje: „Usljed rata u Ukrajini, u prethodnoj godini imali smo značajan pad broja gostiju iz te države, Bjelorusije i Rusije. Mišljenja sam da će se taj trend, nažalost, zadržati ove godine, tako da će bez „osvajanja“ novih tržišta gubitak tradicionalnih ostaviti posljedice.”

OČEKIVANJA

Privreda očekuje da Vlada kreira stabilan i predvidljiv poslovni ambijent, s obzirom na to da može i ima mogućnosti da utiče na privredni rast i razvoj i u 2023. godini

EUROINTEGRACIJE

Nadam se da će Crna Gora uskoro prevazići i političku i institucionalnu krizu i da ćemo se vratiti na put EU integracija i dalje biti prepoznati kao lider u ovom procesu

PODRŠKA

Kroz brojne inicijative prema donosiocima odluka u velikom broju slučajeva uspijevamo da pomognemo našim članicama u rješavanju izazova i olakšamo im poslovanje

Ima li Vlada Crne Gore prostora za proaktivn pristup u kreiranju ambijenta za privredni rast u 2023?

- Privreda očekuje da Vlada kreira stabilan i predvidljiv poslovni ambijent, s obzirom na to da može i ima mogućnosti da utiče na privredni rast i razvoj i u 2023. godini, ali i svakoj narednoj.

Svjesni smo da nije moguće riješiti sve probleme odmah, ali široka je lepeza alata koje Vlada može da iskoristi, posebno kad govorimo o efektima u dugom roku. Dugoročno gledano, očuvanje privredne supstance i makroekonomske stabilnosti, te paralelno s tim, sprovođenje strukturnih reformi, kao i dalji razvoj i realizacija infrastrukturnih projekata, obezbjeđuje uslove za dinamičniji rast i razvoj.

S druge strane, Vladi su na raspolaganju i mjere kojima bi se, u kratkom roku, stvorile pretpostavke za brži ekonomski rast u 2023. godini. Tako bi efikasna administracija mogla mnogo pomoći u prevazilaženju brojnih barijera ili nekih značajnih problema koji karakterišu naš ekonomski sistem – npr. nelikvidnost privrede ili siva ekonomija. Samo kroz brže rješavanje zahtjeva o povraćaju PDV-a administracija bi u velikoj mjeri olakšala poslovanje privredi, a intenzivnija aktivnost inspeksijskih organa značajno bi doprinijela suzbijanju sive ekonomije. Treba, pored toga, preduzeti mjere u cilju podsticanja turističke privrede, posebno ruralnog i zdravstvenog turizma, u cilju formiranja raznovrsne i cjelogodišnje ponude, povećati izdvajanja za poljoprivredu, raditi na uvođenju novih digitalnih usluga radi poboljšanja uslova privređivanja, i dr.

Koje biste predloge i inicijative Privredne komore Crne Gore i njenih članica izdvojili kao najvažnije za podršku privredi?

- Budući da privreda teško podnosi teret postojeće krize, te da je i period pred nama pun neizvjesnosti, PKCG je Vladi predložila set aktivnosti i mjera podrške privredi. Imajući u vidu energetska krizu, te pokidane ili ugrožene

lance snabdijevanja, inicirali smo da se svim privrednim subjektima čija potrošnja u narednom periodu bude manja u odnosu na isti period prethodne godine, odobri dodatni popust od 10% na račune za električnu energiju. Ocjenjujući izuzetno važnim korišćenje potencijala za izgradnju solarnih elektrana, predložili smo mjeru uvođenja nulte stope PDV-a na opremu za solarne elektrane. S tim u vezi, izmjenama Zakona o PDV-u umanjena je stopa PDV-a na opremu za ove elektrane s 21% na 7%.

U cilju ublažavanja negativnih finansijskih posljedica za sektor poljoprivrede i prehram-

da insistiramo na izmjenama propisa koje će omogućiti bolji ambijent za poslovanje.

U prethodnoj godini, posebna pažnja bila je posvećena rješavanju problema realizacije ugovora po javnim nabavkama, koji su nastali zbog bitno promijenjenih okolnosti na tržištu, odnosno zbog porasta cijena i troškova gotovo svih inputa, prvenstveno u sektoru građevinarstva. Komora je koordinirala izradu Smjernica za primjenu postupaka utvrđivanja razlika u cijeni na osnovu ugovora o građenju i nadam se da će ih Vlada „staviti u funkciju“ što prije. Pored toga, PKCG je

U prethodnom periodu, Vlada Crne Gore nije usvojila niz naših inicijativa za izmjene i dopune zakonodavnog okvira iz sektora turizma, trgovine, zdravstva, zaštite životne sredine, u mjeri u kojoj smo to očekivali. Stoga ćemo nastaviti da insistiramo na izmjenama propisa koje će omogućiti bolji poslovni ambijent

bene industrije, Vladi smo, između ostalog, ukazali na potrebu obezbjeđivanja beskamatnih kredita za industrijske pekare, potrebu povećanja iznosa subvencija za otkup mlijeka, zatim sniženje stope PDV-a na 7% za mesne preradevine, ribu, voće i povrće, i dr.

Do koje mjere je Vlada Crne Gore uvažila vaše inicijative koje su se odnosila na izmjene propisa kojima bi se preduzećima olakšalo da nastave da rade?

- Kroz brojne inicijative prema donosiocima odluka u velikom broju slučajeva uspijevamo da pomognemo našim članicama u rješavanju izazova i olakšamo im poslovanje. Ipak niz inicijativa za izmjene i dopune zakonodavnog okvira iz sektora turizma, trgovine, zdravstva, zaštite životne sredine, nijesu usvojene u mjeri u kojoj smo to očekivali. Stoga ćemo nastaviti

predložila izmjene i dopune Zakona o javnim nabavkama na način da se mogućnost povećanja ugovorene vrijednosti do 20% može primijeniti i na ugovore koji su i dalje u fazi realizacije bez krivice ponuđača, a zaključeni su za vrijeme važenja ranijeg zakona, budući da nije predviđao opisanu mogućnost.

Takođe, predmet naše pažnje bio je i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o akcizama koji bi tako usvojen doveo do povećanja troškova proizvodnje domaćih proizvođača, što bi se reflektovalo i na prodajne cijene. Zbog toga smo uputili inicijativu prema Ministarstvu finansija, koja je usvojena, čime je odredba o plaćanju akcize na proizvode od plastike ukinuta. Pored navedenog, uzeli smo učešća u izradi brojnih propisa koje utiču na poslovni ambijent, a među kojima bih pomenula Zakon o privrednim društvima i Zakon o radu.

► **Šta u pogledu izmjena u institucionalnom ambijentu očekujete u narednom periodu?**

- Unapređivanje poslovnog ambijenta, a time i konkurentnosti domaćih privrednih subjekata, zahtijeva stabilne i funkcionalne institucije s kojima Komora ostvaruje kontinuiranu saradnju. Takođe, stabilan politički sistem i predvidljiv poslovni ambijent garant su za prave investicije u privredu i time razvoj cjelokupne ekonomije.

Nadam se da će Crna Gora uskoro prevazići i političku i institucionalnu krizu i da ćemo se vratiti na put EU integracija i dalje biti prepoznati kao lider u ovom procesu.

Brinu nas, posljednjih dana, poruke EK u vezi s mogućim stopiranjem pregovaračkog procesa, što bi značilo i zamrzavanje raspoloživih fondova za podršku privredi u cilju unapređenja konkurentnosti, otvaranja novih radnih mjesta, povećanja izvoznih mogućnosti, kao i zaštite životne sredine i tranzicije ka zelenoj i cirkularnoj ekonomiji.

U fokusu rada Privredne komore u 2022. bila je između ostalog internacionalizacija poslovanja i realizacija međunarodnih projekata. Koje bi ste uspjehe Komore ovdje izdvojili i šta, kao prioritete, izdvajate za 2023?

- Komora je u prethodnoj godini posvećeno radila na internacionalizaciji poslovanja svojih članica kao dio redovnih i osnovnih aktivnosti, ali i kroz projekte finansirane iz

Samo kroz brže rješavanje zahtjeva o povraćaju PDV-a administracija bi u velikoj mjeri olakšala poslovanje privredi, a intenzivnija aktivnost inspeksijskih organa značajno bi doprinijela suzbijanju sive ekonomije

različitih programa Evropske unije i drugih donatora. Ovo podrazumijeva širok spektar podrške – od pružanja informacija o stranim tržištima, novinama u svijetu marketinga, povezivanja s inopartnerima putem organizovanja poslovnih susreta i nastupa na sajmovima, na kojima je tokom prethodne godine učestvovalo više od 280 kompanija iz Crne Gore. Tako su domaći privrednici, posredstvom Komore, interes za saradnju s kompanijama drugih tržišta iskazali i u okviru poslovnih susreta koje smo organizovali sa SAD, UAE, Njemačkom, Belgijom, Luksemburgom, San Marinom, Turskom, Srbijom, Rumunijom, Francuskom, Sjevernom Makedonijom i mnogim drugim.

Sve to pratio je i niz edukativnih aktivnosti čije su se teme odnosile na pitanja izvoza,

uvoznu politiku ciljanih tržišta, funkcionisanje u lancima vrijednosti i tome slično. Značajno izmijenjeni uslovi na tržištu uslovljeni pandemijom kovida-19 dodatno su naglasili potrebu za ubrzanom digitalnom transformacijom, kao jednim od osnovnih preduslova internacionalizacije. Stoga nam je i ova tema bila, a i dalje je, u fokusu.

Kroz članstvo Komore u najvećoj poslovnoj mreži, Evropskoj mreži preduzetnika, imamo priliku da ponudu crnogorskih kompanija predstavljamo potencijalnim inopartnerima, čija smo interesovanja za saradnju takođe prenosili našim članicama. Zahvaljujući upravo ovoj mreži, čak i u vrijeme potpune pandemije i zatvorenosti, nudili smo mogućnost učešća u brojnim poslovnim onlajn misijama.

Što se međunarodnih projekata tiče, godinama unazad nastojimo da koristimo sve benefite pretprijetne pomoći, kako bismo podizali sopstvene i kapacitete članica u oblastima pristupa finansijama, preko zelene i plave ekonomije, digitalizacije do unapređivanja obrazovnog sistema u smjeru prilagođavanja ponude i tražnje na tržištu rada. Raduje me da nas na ovom polju prepoznaju renomirane institucije i organizacije iz zemalja EU kao kredibilnog partnera s kojim rado sarađuju. Intencija je da na ovom poslu budemo i bolji, jer je razmjena znanja koju nam projekti pružaju značajna za podizanje nivoa konkurentnosti domaće privrede i spremnosti da uspješno učestvuje na stranim tržištima.

Spremni smo za sve izazove

Svijet prolazi kroz teško vrijeme, ali sa svakim izazovom dolazi i prilika. Imajući to u vidu, NLB Banka AD Podgorica je spremna da se suoči sa mogućim izazovima i pruži podršku svojim klijentima

Osjećamo uticaj ekonomske krize, ali su naši klijenti, ali i naša banka, dobro pripremljeni, kaže Martin Leberle, predsjednik Upravnog Odbora NLB banke AD Podgorica. Ipak, 2023. godina će u svakom slučaju biti izazovna.

Koliko je dolazak investitora iz zemalja ugroženih ukrajinsko-ruskim ratom u Crnu Goru promijenio strukturu investicija u Crnoj Gori? Kako vi kao članovi Savjeta dočekujete ove promjene?

- Svaka kriza sadrži šanse. Globalni poremećaj nije vezan samo za rat koji je Rusija donijela Ukrajini, već je povezan i sa promjenama u svjetskim lancima snabdijevanja tokom i poslije pandemije korona virusa i zahtjevom evropskih proizvođača da se približe svojim dobavljačima. Crna Gora je do sada propustila šansu da privuče te projekte i investicije u većem obimu. Međunarodni investitori traže stabilnost i transparentnost u obavljanju biznisa, a posebno u vladavini prava. Ovdje vidim veliki potencijal i mogućnosti za Crnu Goru.

Nekoliko mjeseci nakon osvajanja nagrade „Najbolja banka u Crnoj Gori“, koju dodjeljuje finansijski magazin Euromoney, NLB Banka AD Podgorica dobija još jedno godišnje priznanje, od The Banker. Koliko je izazovno očuvati ovu poziciju i ambiciozno razmišljati o budućim uspjesima?

- Nagrade koje smo dobili 2022. godine zovem „Grand slem bankara“, jer se radi o najprestižnijim nagradama iz oblasti bankarstva koje dodjeljuje nezavisni žiri finansijskih novinara Euromoney i Financial Times-a koji je prepoznao naše napore i uspjeh na veoma malom, ali konkurentnom tržištu! Nikada nije lako biti „najbolji“ i siguran sam da će naši takmičari pokušati da nas

Međunarodni investitori traže stabilnost i transparentnost u obavljanju biznisa, a posebno u vladavini prava. Ovdje vidim veliki potencijal i mogućnosti za Crnu Goru

sustignu, ali to je priroda takmičenja koja pokreće našu motivaciju da svakim danom postajemo sve bolji. Na kraju, samo klijent odlučuje ko je najbolji, a sa našim timom uvijek smo željni da zadovoljimo potrebe naših klijenata i sjutra.

Za razliku od prethodnih finansijskih kriza koje su ozbiljno pogodile bankarski sektor, ova najnovija za sada nije uzdrimala banke. Šta je, po Vašem mišljenju, najvažnije obezbijediti da bi se ova stabilnost očuvala?

- Osjećamo posljedice ekonomske krize, ali su naši klijenti, kao i naša banka, dobro

pripremljeni. Likvidni smo i sposobni da podržimo naše klijente. Nudimo rješenja za poslovne i privatne klijente – proaktivno. Kao banka mi smo kao navigacioni sistem u svijetu finansija i na našoj kontrolnoj tabli trebalo bi da vidimo put koji je pred nama, takođe nakon sljedećeg skretanja. Spremni smo za različite scenarije i stoga možemo kontinuirano podržavati naše klijente. Naš slogan je „Spremni za sve što dolazi“ i kao bankarska grupa rođena i ukorijenjena na ovim prostorima daćemo sve od sebe da zajedničkom ekspertizom, znanjem i snagom prođemo kroz ova izazovna vremena!

Uprkos globalnim i domaćim ekonomskim izazovima, turizam je ostao snažan oslonac privremenom rastu Crne Gore. Kao jedan od vodećih investitora u ovoj oblasti, Porto Montenegro očekuje još jednu uspješnu sezonu

Očekujemo još jednu uspješnu godinu

DAVID MARGASON, član odbora i izvršni direktor Porto Montenegra

Ukupna očekivanja i potrebe turista se donekle razlikuju između različitih grupa klijenata, ali karakteristike prirodnog okruženja zemlje, kulturno bogatstvo, vremenske prilike i srdačno gostoprimstvo koje decenijama privlače turiste u Crnu Goru suštinski ostaju nepromijenjeni, tako da sa normalizovanjem regulatornih ograničenja vezanih za pandemiju COVID-19 u domenu putovanja, očekujem da će u 2023. godini Crna Gora biti popularna među turistima kao što je to oduvijek bila, kaže David Margason, član Odbora crnogorskog Savjeta stranih investitora i izvršni direktor Porto Montenegra. „Ipak“, dodaje on, „spoljni i različiti ekonomski i geopolitički faktori će, kao i uvijek, različito uticati na sposobnost voljnih turista da ostvare posjete Crnoj Gori kada to požele. Međutim, sveukupno, očekujemo još jednu dobru godinu, posebno u višim tržišnim segmentima“, kaže naš sagovornik.

Ipak, turisti su promjenljivog mišljenja i u pokretu, pa je veći dugoročni izazov odbrana uspostavljenog tržišta od sve agresivnije međunarodne konkurencije. Iz tog razloga g. Margason daje savjet crnogorskim kreatorima politike: „Jasan dokaz je da oni koji su svjesni i aktivno brane svoje inherentne USP-ove, ne narušavaju priznate osnove svoje atraktivnosti svojim ključnim grupama klijenata (bilo da su grupe zainteresovane za rekreaciju i razonodu na primorju, moru ili planinama u unutrašnjosti). Oni nastavljaju da budu kreativni i stalno poboljšavaju svoju infrastrukturu, što omogućava prenos turističke potrošnje u i iz Crne Gore uz pri-

hvatljiv nivo trenja. Jasni pobjednici su oni koji se prilagođavaju širim promjenama na globalnom tržištu i dugoročno razvijaju svoju turističku privredu na najefikasniji način. Crna Gora će morati aktivno da planira i promišljeno da djeluje kako bi to postigla“, kaže naš sagovornik.

On takođe povlači tanku liniju između različitih kategorija ulaganja. „Važno je praviti razliku između „turista“ i „investitora“ u turizam i turističke proizvode „uključujući nekretnine“. Prvi će se ponašati prema neposrednom okruženju kao što je gore spomenuto. Ovi drugi, uključujući investitore u sekundarne domove i nekretnine za turističko iznajmljivanje, ponašaću se sasvim drugačije i u skladu sa fakto-

rima koji utiču na cijenu i sigurnost njihovih planiranih kapitalnih investicija“, kaže gospodin Margason. „Ovo će više uticati na one koji su uglavnom motivisani investicijama i nešto manje na one koji ulažu u kombinaciju čiste investicije i redovnog korišćenja i posjeta. Međutim, sa mnogo drugih atraktivnih lokacija u svijetu, možemo očekivati da će faktori ulaganja imati prednost, tako da ovaj izvor ulaganja treba razumjeti i njegovati da bi se benefiti od njegovih pretežno međunarodnih ulaznih investicija mogle nastaviti da uživaju kao ključni segment društveno-ekonomskog razvoja zemlje.“

Na prostoru bivšeg brodogradilišta Bijela svečano je otvoren projekat „Adriatic 42“ čiji ste suvlasnik. Šta ovaj ulazak na tržište remonta i održavanja megajahti znači za Vas i vašeg partnera?

- Crna Gora nudi jedinstvene prednosti kao destinacija za odmor na moru, naročito za superjahte. Zbog svog strateškog položaja na osi između glavnih arena za superjahte zapadnog Mediterana, karipske arene na zapadu, i brzorastuće arapske i azijske arene na istoku, kao i prekrasnog i sigurnog, zaštićenog utočišta Bokokotorskog zaliva, dobro je pozicionirana da u budućnosti postane jedno od najjačih jahting čvorišta na svijetu.

Industrija remonta i popravke superjahti i megajahti je trenutno veoma dinamična, uprkos uticaju regionalnog sukoba u istočnoj Evropi na tržište Mediterana koji utiče na značajan broj vlasnika jahti iz tog regiona.

Dok čekamo da izvođači koje je angažovala vlada završe radove na sanaciji velikog dijela lokacije Bijela, naše zajedničko ulaganje sa stručnim operaterom Dry Docks World je napredovalo i investiralo u otvaranje velikog dijela prve faze brodogradilišta.

Knjiga narudžbi u brodogradilištu ubrzano raste, projekti servisiranja, remonta i popravki već su završeni, a samim tim ponovo rastu povezani lokalni i međunarodni poslovi isporuke proizvoda i usluga, kao i zapošljavanje u Bokotorskom zalivu u sektoru pomorskog inženjeringa.

Otvaranje brodogradilišta A42 označava veliku prekretnicu u razvoju industrije primorskog turizma u Crnoj Gori, jer upotpunjuje pružanje kompletnog paketa jahting sadržaja svjetske klase koji su neophodni da bi se industrija takmičila sa najboljim jahting centrima širom svijeta.

Koliko vam je privlačan program ekonomskog građanstva?

- Kada je Vlada Crne Gore pokrenula Program crnogorskog državljanstva putem ulaganja u nekretnine, prepoznali smo ga, ako se odgovorno implementira i vodi, kao dokazanu formulu za slične šeme širom svijeta i vrlo efikasno sredstvo za jačanje povjerenja u razvoj investicionih proizvoda za turističke nekretnine u vrijeme kada su tržišta bila u ozbiljnoj depresiji usljed uticaja globalne pandemije COVID-19. Ovaj program je našem akcionaru dao povjerenje da pokrene naš projekat mješovite namjene „Boka Place“, koji pored hotelskog i rezidencijalnog kompleksa, takođe nudi novu infrastrukturu

za porodičnu rasonodu i održavanje zdravlja i fitnesa u Tivtu, kao i značajan broj radnih mjesta u različitim disciplinama.

Što se tiče privlačnosti Programa ekonomskog crnogorskog državljanstva za investitore u nekretnine za iznajmljivanje i kuća za odmor sa fokusom na turizam, imali smo samo izvrsna iskustva. Međutim, trebalo je

mnogo više vremena nego što se očekivalo da aplikanti dobiju državljanstvo i završe svoju investiciju, što je izazvalo zabrinutost među aplikantima i investitorima projekta, a takođe je rezultiralo kašnjenjima u zapošljavanju i drugim ekonomskim benefitima od programa za opštinu i centralnu vlast.

Nadali smo se da će ovaj Program državljan-

Crna Gora nudi jedinstvene prednosti kao destinacija za odmor na moru, naročito za superjahte. Dobro je pozicionirana da u budućnosti postane jedno od najjačih jahting čvorišta na svijetu

stva putem investicija u svom sadašnjem ili nekom naprednijem obliku, biti produžen i u iščekivanju toga pripremamo još jedan veliki inovativni turistički projekat sa fokusom na kulturu i umjetnost. Nažalost, program nije produžen.

Uprkos tome, i dalje smo optimistični da bi vlada u budućnosti mogla pokrenuti novi program usmjeren na nekretnine kako bi podstakla dodatna ulaganja, uključujući i naš projekat sljedeće faze u Porto Montenegro. Ako vlada preduzme takav korak, takođe se nadamo da će se novim programom odgovorno upravljati i da će biti osmišljen tako da pruži još direktnije benefite opštinama domaćinima u kojima bi se predmetni projekti nalazili, kao i ukupnom društveno-ekonomskom razvoju Crne Gore.

Pred nama su uzbuđljivi i inovativni poduhvati

Zajedničkom strategijom možemo uspješno upravljati procesom digitalizacije koja drži ključeve društvenog napretka, razvoja poslovanja i inovacija ali i unapređenja svakodnevnice svih nas

Digitalizacija je neminovan proces i samo od nas zavisi hoćemo li umjeti da iskoristimo sve mogućnosti koje nam pruža, ili ćemo pustiti da nam se desi bez jasne vizije i znanja da upravljamo tim procesom. Digitalizacija se tiče svih, privrede, javne uprave, obrazovanja, zdravstva i baš svakog građanina, kaže Branko Mitrović, član Odbora direktora, izvršni direktor kompanije ONE.

Kompaniji One je, kaže naš sagovornik, zaista važna digitalna inkluzija svih. „Zato na nas mogu da računaju kako naši korisnici u kontekstu digitalnih usluga i servisa koje im nudimo, tako i cjelokupno crnogorsko društvo i Vlada kojoj smo pouzdan partner kada je riječ i o ovom, prioritarnom pitanju“ Mitrović dodaje da crnogorsko društvo ima podršku i svih članica Savjeta stranih investitora, koje već imaju značajno iskustvo kada je riječ o digitalizaciji.

Vodeći ste provajder na crnogorskom tržištu usluga mobilne telefonije. Kako se ono sa usponom digitalizacije tokom COVID 19 promijenilo i šta su novi zahtjevi koje korisnici postavljaju?

- Vrijeme pandemije pokazalo nam je koliko su digitalizacija, telekomunikacione usluge i IT industrija važni za naše svakodnevno funkcionisanje. Digitalizacija u stvari podrazumijeva uštedu vremena i mnogo efikasniju realizaciju naših obaveza, od onlajn kupovine, učenja i rada na daljinu, zakazivanja pregleđa, rješavanja administrativnih zadataka i problema. Za sve to, preduslov je postojanje mreže na koju možemo da računamo.

Crna Gora ima potencijal da uhvati tehnološki talas koji suštinski transformiše način na koji živimo i radimo

Iako naravno i dalje koristimo sve tradicionalne načine komunikacije, danas želimo da ona bude efikasna i brza, a te kvalitete pronalazimo u onlajn svijetu. Podaci nesumnjivo govore da takva komunikacija sve više uzima primat i da su pandemijske godine,

tendenciju koja je svakako bila pred nama, samo pogurale i učinile svakodnevnicom. Našoj kompaniji korisničko iskustvo visoko je na listi prioriteta, a direktna, efikasna i transparentna komunikacija je njegov esencijalni dio. Zato smo posvećeni unapređivanju ovog važnog segmenta našeg poslovanja, i veoma ponosni na naš Web chat, ambicioznu platformu gdje naši korisnici u roku od 1 minuta mogu da stupe u kontakt sa One agentima u cilju rješavanja problema ili dobijanja informacije. Tu je i Moj One aplikacija koju koristi više od 110 hiljada korisnika svakog mjeseca i koja predstavlja odličan način da se pruže usluge bez potrebe da korisnici fizički posjete naše poslovnice. Priliku za rast vidim u daljoj digitalizaciji, a dolazak 5G-a značajno će ubrzati digitalnu transformaciju. Za telko industriju zaista slijedi period uzbuđljivih i inovativnih poduhvata.

U karijeri ste napredovali korak po korak od početne pozicije u kompaniji do liderske. Da li mladi ljudi koji danas ulaze na tržište rada i u vašu kompaniju prelaze isti put? Šta može da ih zadrži u Crnoj Gori koja kao i mnoge zemlje u susjedstvu pati od odliva visokoobrazovane radne snage?

- U našoj kompaniji istinski cijenimo trud i zalaganje zaposlenih i vjerujemo da je, pored dobrih uslova rada, najbolja nagrada za njih kada im mi kao poslodavci omogućimo prostor za usavršavanje i napredovanje. Dalje zavisi od njih. A vjerujem da mladi u Crnoj Gori umiju i žele da iskoriste tu šansu.

Odgovorno poslovanje

Naši napori su usmjereni na obezbjeđivanje visokokvalitetnih proizvoda na tržištu i na pripremu za prijeko potrebnu energetska transformaciju u godinama koje dolaze. Cilj kompanije HELLENIQ ENERGY je da značajno smanji svoj ekološki otisak kako bi se izborila sa klimatskim promjenama

Jugopetrol AD je ove godine obilježio 75 godina postojanja. To je period u kojem su se na ovim prostorima mijenjale i države i ekonomski sistemi i privredno okruženje. Zato smo Vasilisa Panagopoulosa, izvršnog direktora kompanije Jugopetrol AD i člana Odbora direktora Savjeta stranih investitora u Crnoj Gori pitali šta je recept za uspjeh kompanije i koliko strane investicije mogu da doprinesu rastu pojedinačnih kompanija i crnogorskoj ekonomiji uopšte.

Šta je za vas bila najvažnija nit poslovne filozofije koja vam je obezbijedila da uspješno savladate sve turbulencije na tržištu?

Tokom posljednjih 75 godina naša kompanija je prošla kroz različite faze rasta i razvoja, uvijek poštujući osnovne principe poslovanja, što se prije svega odnosi na kvalitet proizvoda i usluga, u skladu sa najnovijim tehnološkim, sigurnosnim i ekološkim trendovima i standardima. Dodatno, rekonstruisali smo našu EKO maloprodajnu mrežu. Sve komponente su nam omogućile stabilno radno i operativno okruženje.

Jugopetrol je od oktobra 2002. godine dio Hellenic Petroleum Grupe koja je

Investitori, kao i Vlade moraju igrati ključnu ulogu u smanjenju emisije gasova staklene bašte

nedavno rebrendirana u HELLENIQ ENERGY. Šta to znači za razvoj kompanije?

- Činjenica da smo dio vodeće energetske grupe doprinosi stabilnosti i pouzdanosti, koje karakterišu poslovanje Jugopetrola tokom svih ovih godina snabdijevanja tržišta. Naši napori su usmjereni na obezbjeđivanje visokokvalitetnih proizvoda na tržištu i na pripremu za prijeko potrebnu energetska transformaciju u godinama koje dolaze.

Sa iskustvom člana Odbora direktora Savjeta stranih investitora u Crnoj Gori, kako danas gledate na najvažnije poteze koje bi Crna Gora

trebalo da učini da bi bila atraktivna za nove investicije u oblasti zelenog razvoja?

- Održivo ulaganje predstavlja odgovornost i potencijal određene grane privrede za postizanje ciljeva održivosti klime i životne sredine. Investitori, kao i Vlade moraju igrati ključnu ulogu u smanjenju emisije gasova staklene bašte.

Kompanija Hellenic Petroleum je 2022. godine predstavila svoj nov naziv - HELLENIQ ENERGY, kao dio ukupnog procesa rebrendiranja kompanije. Cilj kompanije HELLENIQ ENERGY je da značajno smanji svoj ekološki otisak kako bi se izborila sa klimatskim promjenama.

Za uspjeh je neophodna saradnja i međusobno povjerenje

IVAN RADULOVIĆ, izvršni direktor MFIC

Izazove možemo prevazići samo ako radimo zajedno na konstruktivan način i ako dogovorimo ekonomsku strategiju na nivou države koju podržavaju svi relevantni akteri. Sprovedenje ekonomskih i regulatornih reformi samo je prvi korak u tom pravcu, a geopolitička situacija otvara prozor mogućnosti Crnoj Gori da ubrza napredak ka članstvu u EU

Savjet stranih investitora Crne Gore će sljedeće izdanje Bijele knjige koje će se fokusirati na uslove poslovanja za 2022. godinu publikovati krajem marta tekuće godine. Zato smo se u ovom razgovoru sa Ivanom Radulovićem, izvršnim direktorom Savjeta stranih investitora Crne Gore fokusirali na dugoročne poruke koje nam uvidi u dosadašnje kretanje indeksa daju o napretku Crne Gore u reformama.

Posljednje izdanje Bijele knjige koje se odnosi na 2021. godinu, potvrđuje da je ta godina bila veoma uspješna u smislu ekonomskog oporavka i da je turizam, koji je prethodno bio glavni razlog istorijske recesije od preko 15% tokom 2020. godine, istovremeno bio pokretač oporavka BDP-a od skoro 11% u 2021. godini. „U tom kontekstu može se reći da je krizno upravljanje Vlade i Centralne banke bilo visoko profesionalno, efikasno i dovoljno posvećeno da podrži oporavak“, kaže Ivan Radulović, izvršni direktor MFIC.

PODRŠKA

Savjet stranih investitora u Crnoj Gori nastaviće da u potpunosti podržava proces reformi u zemlji i njeno pridruživanje Evropskoj uniji

Tako je u 2021. godini MFIC indeks bio 7, na skali od 1 do 10 (pri čemu 1 predstavlja najlošiju ocjenu, a 10 najbolju) i predstavljao je značajan rast u odnosu na 2020. godinu, kada je iznosio 6.4, a takođe je za 0.1 procentni poen bio veći i od indeksa za 2019. godinu koja se smatrala, po više segmenata, kao rekordna.

U kojim oblastima ste do sada bili najzadovoljniji ostvarenim progresom?

- Ukratko, analizirajući godine iza nas u periodu 2015-2019. godina, indeks pokazuje da je ukupan poslovni ambijent stabilan i da se postepeno unapređuje. Tokom 2019. godine imamo jasan signal da strani investitori smatraju da je godinu obilježilo značajnije, konkretnije unapređenje u odnosu na prethodne godine. 2020. godina pokazuje sve slabosti ekonomije i neophodnost sistemskih reformi, što je pretočeno u MFIC indeks od 6.4. Nakon toga rast indeksa za 2021. godinu govori da u malim ekonomijama percepcija oporavka može brzo da se detektuje i da su u slučaju Crne Gore sektori kao što su turizam, telekomunikacije-ICT i trgovina najviše izvijestili o pozitivnim pomacima, a time i značajnije uticali na rast indeksa koji sada iznosi 7.

U potpunosti suprotno od godine ranije, u 2021. godini je zabilježen rast pojedinačnih indeksa u svim sektorima: telekomunikacije i ICT, bankarstvo/finansije, turizam, proizvodnja/energetika, trgovina/maloprodaja i transport/logistika, što je svakako i razumljivo imajući u vidu veliki ukupni rast MFIC indeksa.

Kod pojedinačnih kategorija od značaja, pad bilježimo u 4 kategorije, i to kod: razvoja nekretnina, oporezivanja, korporativnog upravljanja i vladavine prava, dok je rezultat za tržište rada i zapošljavanje isti kao prethodne godine.

Nakon ocjene za vladavinu prava, najviše zabrinjava ocjena za sivo tržište, koja bilježi pad za 0.2 procentna poena sa ukupnom ocjenom od 4.8. Ovako niska ocjena nije zabilježena do sada i govori da su u potpunosti izostale aktivnosti i obaveze koje se odnose na borbu protiv sive ekonomije koje su vidljive na političkom

INICIJATIVE

Naši komiteti pažljivo će pratiti izmjene regulatornih promjena u svojim sektorima i predlagati inicijative za poboljšanje u domenima koji su bitni za poslovanje naših članova

nivou i zahtijevaju dodatne napore i jačanje kapaciteta u odgovarajućim institucijama.

U Crnoj Gori je u posljednje vrijeme bilo više promjena na čelu i u sastavu vlade. Koliko je u ovim okolnostima sačuvana otvorenost vlade za saradnju sa FIC. Na kojim pitanjima danas najintenzivnije saradujete sa ministarstvima u Vladi Crne Gore?

- Politička nestabilnost negativno utiče na ekonomski i društveni ambijent. Investitori traže politički stabilno okruženje i predvide uslove poslovanja.

Generalno govoreći radujemo se saradnji sa Vladom i nastavku otvorenog i konstruktiv-

Nastavićemo da aktivno učestvujemo u radu Savjeta za konkurentnost i relevantnih radnih grupa u cilju postizanja zajedničkih ciljeva i promovisanja zajedničkih interesa. Kroz aktivno učešće i kroz davanje komentara i sugestija na najvažnija ekonomsko-strateška dokumenta, radićemo na ispunjenju misije Savjeta i stvaranju boljih uslova za poslovanje

nog dijaloga. Očekujemo nastavak započetih reformi, a sve u najboljem interesu ekonomskog rasta i razvoja Crne Gore, a u krajnjem i svih građana i privrede.

Izazove možemo prevazići samo ako radimo zajedno na konstruktivan način i ako dogovorimo ekonomsku strategiju na nivou države koju podržavaju svi relevantni akteri. Sprovođenje ekonomskih i regulatornih reformi samo je prvi korak u tom pravcu, a geopolitička situacija otvara prozor mogućnosti Crnoj Gori da ubrza napredak ka članstvu u EU.

Vjerujemo da postoji dovoljno mehanizama u komunikaciji sa Vladom da se konstruktivni predlozi na odgovarajući način iskomuniciraju kroz adekvatne forme javne rasprave. Generalno posmatrano, upravo dešavanja tokom prethodnih godina, koja su svakako bila ekstremna, pokazuju da je višegodišnja

SARADNJA

Bliska i kontinuirana komunikacija sa Vladom i organima javne uprave ostaje važan alat Savjeta za podršku našim članovima u razvoju i unapređenju njihovog poslovanja u Crnoj Gori

poruka Savjeta da se u kontinuitetu moraju sprovesti ozbiljni reformski procesi u okviru analiziranih sektora, a u cilju daljeg unapređenja poslovnog ambijenta, privlačenja stranih investicija i povećanja ekonomskog standarda svih građana Crne Gore, ispravna i ključna.

Na koji način negujete koheziju i saradnju unutar FIC?

- Bliska i kontinuirana komunikacija sa Vladom i organima javne uprave ostaje važan alat Savjeta za podršku našim članovima u razvoju i unapređenju njihovog poslovanja u Crnoj Gori. Pravovremeni dijalog u ovom kontekstu od suštinskog je značaja za sve zainteresovane strane, u cilju omogućavanja povećanja efika-

snosti u poslovnim procesima i izbjegavanje negativnih i štetnih posljedica po čitavu poslovnu zajednicu.

Podsjetiću samo da Savjet stranih investitora učestvuje u radu Savjeta za konkurentnost kao glavnog savjetodavnog tijela u oblasti unapređenja poslovnog ambijenta, te da smo kao vrlo aktivni članovi u prethodnom periodu bili usmjereni na obezbjeđivanje implementacije preporuka koje naši članovi dostavljaju putem Bijele knjige, kao i kroz rad naših komiteta koji pomno prate promjene regulatornog okvira u svojim sektorima i predlažu inicijative za unapređenje u oblastima važnim za poslovanje naših kompanija članica. Reforme poslovnog okruženja u Crnoj Gori moraju se efikasno sprovesti kako bi se stvorila povoljna poslovna klima i omogućilo da se čitava crnogorska ekonomija brže razvija i oporavlja.

Jesenje Crno jezero,
Nacionalni park Durmitor,
Žabljak, Crna Gora

Plodne diskusije sa Vladom i partnerima

Savjet stranih investitora u Crnoj Gori (SSICG) je tokom godine bio uključen u razne aktivnosti usmjerene na promociju investicionog potencijala Crne Gore i interesa međunarodne poslovne zajednice u Crnoj Gori

JANUAR 2022. SJEDNICA SAVJETA ZA KONKURENTNOST

U januaru je održana 14. sjednica Savjeta za konkurentnost kojom je predsjedavao predsjednik Savjeta Jakov Milatović, ministar za ekonomski razvoj. Teme za diskusiju ticale su se aktivnosti koje sprovodi Ministarstvo za ekonomski razvoj na unapređenju poslovnog ambijenta, predloga privrednih udruženja u vezi sa izmjenama Zakona o privrednim društvima, razmotrena je Platforma za ekonomski oporavak 2022-2026 i Informacija o primjeni Zakona o fiskalizaciji u prometu proizvoda i usluga.

Ostale teme odnosile su se na Program ekonomskih reformi 2022-2024, Mapu puta Crne Gore ka cirkularnoj ekonomiji, kao i kvartalne izvještaje o napretku rada stalnih radnih grupa Savjeta za konkurentnost. Savjet je usvojio Izvještaj o radu Savjeta za 2021. godinu i Plan rada za 2022. godinu.

SASTANAK SA MINISTROM INOSTRANIH POSLOVA

Jedan od prioriteta Ministarstva vanjskih poslova je ekonomska diplomatija, jer je to najbolji način za ekonomski oporavak. Crnoj Gori su potrebne kredibilne strane investicije, kao i nastavak politike nulte tolerancije na korupciju, zaključeno je na sastanku ministra inostranih poslova Đorđa Radulovića sa predsjednikom crnogorskog Savjeta stranih investitora Kristofom Šonom i članom Upravnog odbora i generalnim direktorom Telenora, Brankom Mitrovićem.

Tokom sastanka zajednički je istaknuto da je privlačenje investicija ključno za ekonomski oporavak zemlje i istaknuto da je Crna Gora atraktivna za ulaganja, posebno u sektorima turizma, energetike i informacionih tehnologija.

Ocijenjeno je da sjever zemlje predstavlja ogroman potencijal za investicije, te da je potrebno dodatno intenzivirati napore na promociji Crne Gore kao investicione destinacije. S tim u vezi, Šoen je pohvalio odlučnost u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije, prije svega zato što investitori traže stabilne i sigurne zemlje u koje će ulagati. Mitrović je rekao da je veoma važno da Vlada pokaže brigu i razumijevanje za potrebe i izazove stranih investitora koji već posluju

u Crnoj Gori, jer se na taj način gradi reputacija poželjne destinacije za ulaganje, a svi strani privrednici postaju aktivni promotori ulaganja u Crnu Goru.

SSJEDNICA ODBORA DIREKTORA SSICG

Odbor direktora SSICG održao je redovnu sjednicu. Članovi Odbora razgovarali su o pripremama za učešće SSICG-a na EXPO Dubai 2020, pripremama za objavljivanje narednog izdanja Bijele knjige: Poslovno okruženje u Crnoj Gori za 2021. godinu, kao i aktivnostima za naredni period.

Sastanku su prisustvovali predsjednik SSICG Kristof Šoen, članovi UO Nela Vitić, Tamaš Kamarashi i Martin Leberle i izvršni direktor SSICG-a Ivan Radulović.

FEBRUAR 2022. DELEGACIJA SSICG NA EXPO DUBAI

Članica Odbora direktora Savjeta stranih investitora Crne Gore, gđa Nela Vitić na Montenegro Business Forumu povodom Dana državnosti Crne Gore na Expo 2020 Dubai:

Od ponovnog sticanja nezavisnosti 2006. godine, Crna Gora je sve privlačnija za strane investitore. Njen razvoj je usredsređen na privlačenje SDI kroz konkurentno poslovno okruženje, nastojeći da postane poslovno središte Jugoistočne Evrope. Nudi mnoge povoljne investicione mogućnosti i impresivan prirodni potencijal, uz

kontinuirano poboljšanje poslovne klime sa ciljem da privuče strane investitore.

Ipak, ima još posla i izazova koje treba prevazići. Kao zemlja kandidat na svom putu ka pridruživanju Evropskoj uniji, Crna Gora stabilno napreduje. Sva 33 poglavlja su otvorena, a tri poglavlja su privremeno zatvorena. Pošto smo postali članica STO, ali i NATO, može se biti optimista u pogledu daljih poboljšanja crnogorskog trgovinskog sistema i opšte poslovne klime u Crnoj Gori. Sigurni smo da se razvija u pouzdano poslovno okruženje pogodno za investitore. Budući prioriteti Savjeta stranih investitora Crne Gore – SSICG će biti promotor investicionog potencijala Crne Gore i promovisaće interese međunarodne poslovne zajednice u Crnoj Gori. Savjet stranih investitora Crne Gore će nastaviti da pruža punu podršku reformskom procesu zemlje i njenom pristupanju Evropskoj uniji.

OFORMLJEN NOVI KOMITET

Finansijski komitet SSICG, kojim je predsjedavao gospodin Martin Leberle, održao je svoj prvi sastanak u hibridnoj formi. Novosnovani Komitet za finansije spojio je postojeće Komitete za bankarstvo i osiguranje i pridružile su mu se kompanije članice iz računovodstvenih, revizorskih i brokerskih usluga. Komitet za finansije će djelovati kao savjetnik diplomatskim krugovima, nevladinim organizacijama i drugim partnerima u cilju odbrane interesa stranih investitora i poboljšanja poslovne klime i ambijenta u Crnoj Gori. Članovi Komiteta će pomoći i privlačenju stranih investitora u cilju daljeg jačanja privrede.

APRIL 2022.
BIJELA KNJIGA:
INVESTICIONA KLIMA
U CRNOJ GORI 2021
Poslovni ambijent značajno
unaprijeđen

SSICG je objavio 11. izdanje Bijele knjige, koja je ključni dokument kojim strani investitori ukazuju na glavne izazove sa kojima se susrijeću tokom poslovanja u Crnoj Gori. Indeks lakoće poslovanja se kreće od jedan

MART 2022.
ODBOR DIREKTORA RAZGOVARAO
O BIJELOJ KNJIZI

Odbor direktora SSICG održao je redovnu sjednicu. Članovi Odbora razgovarali su o nalazima Bijele knjige: Investiciona klima u Crnoj Gori 2021, koja će biti objavljena do kraja marta, kao i aktivnostima za naredni period.

Sastanku su prisustvovali predsjednik SSICG Kristof Šoen, članovi UO Nela Vitić, Tamaš Kamarasi i Branko Mitrović i izvršni direktor SSICG-a Ivan Radulović.

KONFERENCIJA ESG STANDARDI
I RODNA RAVNOPRAVNOST

Predsjednik SSICG Kristof Šoen učestvovao je na drugom panelu konferencije „Ekološki, društveni i upravljački (ESG) standardi i

rodna ravnopravnost – pokretači ekonomskog razvoja“ u organizaciji AIRE centra, Investiciono-razvojnog fonda Crne Gore, Sustineri Partners i Britanske ambasada Podgorica.

U okviru panela „Rodna ravnopravnost kao ključni preduslov održivog ekonomskog i društvenog razvoja“, gospodin Šoen je istakao značaj stabilnog regulatornog okruženja za implementaciju stranih investicija, odgovarajuću socijalnu zaštitu žena, jednake plate muškaraca i žena i pristup ljudskim resursima. Okruženje koje pruža jednake šanse za sve učesnike na tržištu je od ključnog značaja.

APRIL 2022.
SASTANAK SA SVJETSKOM BANKOM

Predsjednik SSICG, Kristof Šoen sastao se sa predstavnicima Svjetske banke tokom njihove posjete u vezi sa obavljanjem konsultacija o izradi Okvira Svjetske banke za partnerstvo sa Crnom Gorom.

Sastanak je bio prilika da se razmijene mišljenja o regulatornom i makroekonomskom okruženju u Crnoj Gori, najvažnijim preprekama sa kojima se strani investitori suočavaju, procesu pristupanja EU, uslovima na tržištu rada i daljim potrebama za unapređenjem efikasnosti javne uprave.

do deset, pri čemu je jedan najniži, a deset najviši rezultat, a izračunava se na osnovu upitnika koji pokriva 80 posto članova SSICG-a. U poređenju sa indeksom 2020, koji je iznosio 6,4, prošlogodišnji indeks pokazuje značajno poboljšanje.

Prema riječima izvršnog direktora SSICG Ivana Radulovića, povećanje indeksa u 2021. godini ukazuje na to da se percepcija oporavka može brzo identifikovati u malim privredama. „U slučaju Crne Gore, industrije kao što su turizam, telekomunikacije, ICT i trgovina su zabilježile napredak i samim tim

imale značajan uticaj na povećanje indeksa“, rekao je Radulović, predstavljajući posljednje izdanje Bijele knjige na konferenciji za novinare. Predsjednik SSICG-a Christoph Schoen rekao je da je 2021. godina bila veoma uspješna godina u smislu ekonomskog oporavka. „Iako je turizam bio glavni razlog istorijske recesije od preko 15 odsto u 2020. godini, turizam je bio pokretač oporavka BDP-a od skoro 11 odsto u 2021. rekao je Schoen.

Prema njegovim riječima, može se u tom kontekstu sa sigurnošću reći da je upravljan-

je krizom od strane Vlade i Centralne banke bilo visokoprofesionalno, efikasno i izbalansirano da podrži oporavak.

Potpredsjednik Vlade Dritan Abazović rekao je da su za unapređenje poslovne klime potrebni zajednički napori, dodajući da će to privući nove investitore u Crnu Goru. „Bez ozbiljnih privrednika i investicija nema napretka, ali da bi se postigli značajni rezultati potrebno je uspostaviti stabilan politički sistem u kojem će funkcionisati vladavina prava“, rekao je Abazović.

JUN 2022. AMM I SSICG SPORAZUM

Važno je da strani investitori u Crnoj Gori prepoznaju povoljan ambijent za poslovanje

U Podgorici su predsjednik AMM-a Budimir Raičković i predsjednik SSICG-a Kristof Šoen potpisali Sporazum o saradnji ove dvije poslovne organizacije.

Ovom prilikom gđin Raičković je naglasio da je jako važno da strani investitori prepoznaju dobar ambijent za poslovanje. AMM i SSICG će posebno saradivati na polju digitalne transformacije u okviru rada njihovih odbora. Nastaviće saradnju na projektu Izboru naj menadžera/ki i preduzetnik/ca godine, u koji je SSICG uključen od samog početka.

Gđin Šoen je istakao da se raduje intenziviranju saradnje i napomenuo da će Savjet stranih investitora biti partner u svim aktivnostima koje imaju za cilj stvaranje stimulativnijeg poslovnog ambijenta.

RAZGOVOR O 5G MREŽI

Ministar ekonomskog razvoja i turizma Goran Đurović i načelnica Direkcije za elektronske komunikacije, poštansku djelatnost i radio spektar MERT-a Marina Marković sastali su se sa predstavnicima

Savjeta stranih investitora iz oblasti telekomunikacija (Crnogorski Telekom, One, Mtel).

Glavna tema razgovora bilo je uvođenje 5G mreže u Crnoj Gori, predstojeća aukcija za radio frekvencije za 5G i definisanje minimalnog iznosa početnih cijena za frekvencije.

Ministar Đurović prisutne je upoznao sa namjerom države da se u drugoj polovini godine sprovede proces aukcije. U skladu sa prethodnim iskustvom, Vlada je i ovom prilikom izrazila spremnost da prilikom definisanja minimalnog iznosa cijena za radio frekvencije uzme u obzir i spremnost operatora da investiraju u dalji razvoj infrastrukture.

SJEDNICA SAVJETA ZA KONKURENTNOST

Održana 16. sjednica Savjeta za konkurentnost, prva u novom sazivu - predsjedavao ministar ekonomskog razvoja i turizma Goran Đurović U skladu sa Planom rada Savjeta za 2. kvartal, glavna tema sjednice je bila siva ekonomija:

implementacija nove poreske politike, e-fiskalizacija, predlozi privrede u cilju suzbijanja sive ekonomije. Savjet je razmatrao i statuse izrade/izmjene propisa: Zakona o registraciji privrednih i drugih subjekata, Zakona o privrednim društvima, Zakona o reviziji, Uredbe o biznis zonama.

Članovi su upoznati i sa: statusom AP Strategije za razvoj ženskog preduzetništva, izjašnjenjima institucija na preporuke iz Bijele knjige 2021, kvartalnim izvještajima o progresu rada 8 stalnih radnih grupa.

MINISTAR FINANSIJA I SSICG RAZGOVARALI O PREPREKAMA

Ministar finansija, mr Aleksandar Damjanović imao je 27. juna radni sastanak sa predsjednikom Savjeta stranih investitora, Kristofom Šoenom i predsjedavajućim Komiteta za finansije, Martinom Leberleom, kao i drugim članovima Komiteta.

Ministar Damjanović poručio je da su strane direktne investicije svojevrsan motor razvoja naše države još od perioda njenog osamo-

staljivanja, te da će buduće politike u ovoj oblasti biti transparentne, sa ciljem lakšeg prevazilaženja biznis i administrativnih prepreka, odnosno poboljšanja kredibilitnosti i konkurentnosti male i otvorene crnogorske ekonomije.

Partneri iz Savjeta stranih investitora izrazili su spremnost da nastave sa pružanjem podrške u okviru finansijske edukacije, da bi crnogorsko ekonomsko društvo bilo u korak sa evropskim standardima i pravovremeno na izvoru informacija iz ove dinamične oblasti.

Na sastanku su analizirani izazovi sa kojima se investitori suočavaju na globalnom nivou, poput promjene robnih kanala snabdijevanja, usljed globalnih šokova izazvanih ratom u Ukrajini i pandemijom korona virusa, ali i prepreke koje su specifično vezane za Crnu Goru.

Zajednički je ocijenjeno da niže poreske stope ne mogu biti dovoljan motiv za ulaganje, ako ih ne prate brze sudske procedure i efikasna administracija.

RAZGOVOR O SSICG AKTIVNOSTIMA

Odbor direktora SSICG održao je redovnu sednicu. Članovi Odbora razgovarali su o tekućim aktivnostima kao i o aktivnostima u narednom periodu.

Sastanku su prisustvovali predsjednik SSICG Kristof Šoen, članovi UO Nela Vitić, Martin Leberle i Branko Mitrović i izvršni direktor SSICG-a Ivan Radulović. Člana UO Tamaša Kamarašija predstavljala je Maja Krstić.

SSICG SE SASTAO SA EU AMBASADORIMA

Predsjednik SSICG Kristof Šoen, članovi UO Martin Leberle i Branko Mitrović, izvršni direktor Ivan Radulović i šefica Komiteta za regulatornu politiku Ljudmila Popović Kavaja sastali su se 30. juna sa ambasadorom EU u Crnoj Gori Oanom Kristinom Popom, ambasador Njemačke u Crnoj Gori, Robertom Veberom, ambasadorom Slovenije u Crnoj Gori, Gregorom Preskerom, ambasador Mađarske u Crnoj Gori, Jozsefom Negiesiem i zamjenikom ambasadora Austrije Ute Friessnerom.

Sastanak je bio prilika da se gosti informišu o budućim prioritetima Savjeta stranih investitora Crne Gore, poslovnim barijerama sa kojima se strani investitori suočavaju u Crnoj Gori i da se razmijene mišljenja o uslovima poslovnog okruženja u zemlji.

Zajednički je zaključeno da je predvidljivo poslovno okruženje osnovni preduslov za dalje unapređenje poslovne klime.

AVGUST 2022. UNAPREĐENJE POSLOVNE KLIME

Predsjednik SSICG Kristof Šoen i član Upravnog odbora Tamaš Kamaraši sastali su se sa ministrom Zoranom Miljanićem.

Sastanak je bio prilika da se razgovara o uslovima poslovnog okruženja i budućoj saradnji sa stranim investitorima u Crnoj Gori. Ministar Miljanić upoznao je goste sa antikorupcijskim inicijativama koje sprovodi 43. Vlada Crne Gore i rekao da je korupcija prepoznata kao jedna od barijera koja u velikoj mjeri utiče na privlačenje stranih investitora.

Kristof Šoen je istakao da je zajednica stranih investitora od samog početka svog poslovanja u Crnoj Gori polagala povjerenje u Vladu i sistem i da je važno ojačati relevantne institucije da adekvatno sprovede regulativu i prate zakonski okvir i da obezbijede predvidljivo i pouzdano okruženje za strane investicije.

Tamaš Kamaraši je istakao da prisustvo stranih investitora u Crnoj Gori donosi poslovanje u skladu sa najvišim standardima i smjernicama EU, što značajno poboljšava opšti poslovni ambijent u zemlji. Zajednički je zaključeno da će dosljedna implementacija antikorupcijskih inicijativa dodatno doprinijeti poboljšanju investicione klime i uslova za transformaciju crnogorske ekonomije u modernu, raznovrsnu i konkurentnu destinaciju za strana ulaganja.

SEPTEMBAR 2022. SJEDNICA SAVJETA ZA KONKURENTNOST

Održana je 17. sjednica Savjeta za konkurentnost kojom je predsjedavao ministar ekonomskog razvoja i turizma Goran Đurović.

Prema Planu rada, glavna tema je bila pristup finansijama za mikro, mala i srednja preduzeća (MMSP): status predloga Zakona o kreditno-garantnom fondu, aktivnosti Investiciono-razvojnog fonda Crne

Gore, unapređenje finansiranja za MMSP preko Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja Crne Gore kao i preko Inovaciono-razvojnog fonda Crne Gore.

Ispred SSICG sastanku je prisustvovala Ljudmila Popović Kavaja, predsjednica Komiteta za regulatornu politiku.

NOVEMBAR 2022. KAMARAŠI NOVI PREDSEDNIK SSICG

Za predsjednika Savjeta stranih investitora (SSICG) izabran je predsjednik Upravnog odbora Crnogorske komercijalne banke (CKB), Tamaš Kamaraši.

Na godišnjoj Skupštini Savjeta, za članove Odbora direktora izabrani su izvršni direktori kompanija One Branko Mitrović, Jugopetrola Vasilis Panagopoulos, Porto Montenegro David Margason i NLB-a Martin Leberle.

Kamaraši je kazao da, imajući u vidu da su direktne strane investicije jedan od pokretača privrednog razvoja Crne Gore, SSICG mora zauzeti značajniju poziciju u procesima donošenja odluka koje utiču na poslovanje i na ekonomiju zemlje.

„Na to nas obavezuje složenost ekonomske i političke situacije, kao i trenutna investiciona klima“, rekao je Kamaraši, zahvalivši se na ukazanom povjerenju i podršci.

On je rekao da SSICG mora biti pokretač intenzivnije saradnje svih bitnih faktora u društvu kako bi došli do pozitivnih zakonskih i sistemskih rješenja.

Iz SSICG su predstavili glavne aktivnosti i dostignuća u prethodnoj godini, njegovu finansijsku održivost, nove članove koji su tokom ove godine postali dio te zajednice, kao i najvažnije planirane aktivnosti za narednu godinu.

ODRZANA GODIŠNJA SKUPŠTINA SSICG

„Da bi ostvarila svoj ekonomski potencijal Crna Gora treba politička stabilnost da ostvari ključne reforme vladavine prava, sprovede glavne strukturne reforme i napreduje na putu ka EU“, poručila je EU ambasadorica Oana Kristina Popa nakon diskusije sa stranim investitorima u Crnoj Gori.

MFIC | Montenegro Foreign
Investors Council

	<p>ADDIKO BANK A.D. PODGORICA Bulevar Džordža Vašingtona 98, 81000 Podgorica Tel: 020 408 600 E-mail: info.me@addiko.com Web: www.addiko.me</p>		<p>DELTA CITY Delta M CG DOO Cetinjski put BB, Podgorica Cont tel +38268878633 E mail: zmpavicevic@deltacity.me Web: www.www.deltacity.me</p>
	<p>ADRIATIC APPRAISAL MONTENEGRO DOO Bulevar Džordža Vašingtona 79 81000 Podgorica Tel: 020 235 319 E-mail: montenegro@adriaticappraisal.com Web: www.adriaticappraisal.com</p>		<p>DOMEN D.O.O. Vojvode Maše Đurovića, Lamela 3-1 81000 Podgorica Tel: 077 300 070 E-mail: info@domain.me Web: www.domain.me</p>
	<p>ADRIATIC MARINAS D.O.O. Obala bb 85320 Tivat Tel: 032 660-700 E-mail: info@portomontenegro.com Web: www.portomontenegro.com</p>		<p>EKONOMIK ACCOUNTANTS D.O.O. Try Božane Vučinić 10/1 81000 Podgorica Tel: 020 238 730 Email: contact@ekonomik.me Web: www.ekonomik.me</p>
	<p>ADRIATIC PROPERTIES Hotel Kraljičina plaža, Miločer bb, 85315 Sveti Stefan, Budva Tel: 033 468 825 E-mail: ap@adriaticproperties.me Web: www.adriaticproperties.me</p>		<p>EBRD Moskovska 2B 81000 Podgorica Tel: 020 237 173/174/175 E-mail: perovicm@ebrd.com Web: www.ebrd.com</p>
	<p>AZMONT INVESTMENTS Portonovi – Kumbor bb 85340 Herceg Novi Tel: 031 355 300 E-mail: info@azmont.com Web: www.azmont.com</p>		<p>ERSTE BANK A.D. Arsenija Boljevića 2A, 81000 Podgorica Tel: 020 440 440 Fax: 020 440 432, Mob: 063 299 726 E-mail: alstojkovic@erstebank.me Web: www.erstebank.me</p>
	<p>COCA-COLA HELLENIC BOTTLING COMPANY -CRNA GORA D.O.O. Kuće Rakića bb, 81000 Podgorica Tel: 020 443 600 E-mail: nina.elezovic@cchellenic.com Web: www.coca-colahellenic.rs</p>		<p>FINVEO MN Cetinjska 11 81000 Podgorica Tel: 020 436 698 E-mail: info@finveo.mn Web: www.finveo.mn</p>
	<p>CRNOGORSKA KOMERCIJALNA BANKA A.D. Bulevar revolucije 17 81000 Podgorica Tel: 020 415 560 E-mail: info@ckb.me Web: www.ckb.me</p>		<p>MENZIES AVIATION (FLY MONTENEGRO) Bulevar Džordža Vašingtona 98 81000 Podgorica Tel: +38220653203 E-mail: info@flymontenegro.aero Web: www.flymontenegro.aero, menziesaviation.com</p>
	<p>CRNOGORSKI TELEKOM A.D. Moskovska 29 81000 Podgorica Tel: 020 433 709 E-mail: Biba.Radonjic@telekom.me Web: www.telekom.me</p>		<p>GENERALI OSIGURANJE MONTENEGRO A.D. Kralja Nikole 27a 81000 Podgorica Tel: 020 444 800 E-mail: kontakt@generali.me Web: www.generali.me</p>
	<p>DHL EXPRESS, KINGSCLIFFE DISTRIBUTION MONTENEGRO Aerodrom Golubovci, Balijace bb, 81000 Podgorica Tel: 020 872 460 E-mail: dhlme@dhl.com Web: www.dhl.me, www.dhl.rs</p>		<p>HARRISONS Bulevar Džordža Vašingtona 98 81000 Podgorica Tel: +382 20 246 166 E-mail: office@harrison-solicitors.com Web: www.harrison-solicitors.com</p>
			<p>HENLEY&PARTNERS MONTENEGRO D.O.O. Capital Plaza, 13 Sheikh Zayed, 3. sprat 81000 Podgorica Tel:020 674 074 Email: montenegro@henleyglobal.com Web: www.henleyglobal.com</p>
			<p>HIPOTEKARNA BANKA Josipa Broza Tita 67 81000 Podgorica Tel: 077 700 001 E-mail: hipotekarna@hb.co.me Web: www.hipotekarnabanka.com</p>
			<p>JUGOPETROL A.D. Stanka Dragojevića bb 81000 Podgorica Tel: 020 401 800 E-mail: jpk@jugopetrol.co.me Web: www.jugopetrol.co.me</p>

	KARANOVIĆ & PARTNERS Cetinjski put 11, The Capital Plaza, IV floor , 81000 Podgorica Tel: 020 238 991 E-mail: montenegro@karanovicpartners.com Web: www.karanovicpartners.com		PRICEWATERHOUSECOOPERS D.O.O. Bulevar Džordža Vašingtona 98 81000 Podgorica Tel: 020 234 352 E-mail: me-office@me.pwc.com Web: www.pwc.com/mne
	LOVČEN OSIGURANJE A.D. Slobode 13a 81000 Podgorica Tel: 020 404 400 E-mail: info@lo.co.me Web: www.lo.co.me		RAMADA (SAVANA) Bulevar Save Kovačevića 74 81000 Podgorica Tel: 020 622 623 Email: reservation@ramadapodgorica.me Web: www.ramadapodgorica.me
	LUŠTICA DEVELOPMENT A.D. Naselje (Radovići) bb 85323 Tivat Tel: 077 200 100 E-mail: info@lusicabay.com Web: www.lusicabay.com		S&T CRNA GORA D.O.O. Bulevar Revolucije 5 81000 Podgorica Tel: 020 202 150 E-mail: info@snt.me Web: www.snt.me
	MASTERCARD Representative Office Bulgaria, 2A Saborna Street, Sofia 1000, Bulgaria Tel: +359 2 926 42 54 E-mail: srbija@mastercard.com Web: www.mastercard.com		SAGA CG D.O.O. Bulevar Džordža Vašingtona 108/I 81000 Podgorica Tel: 020 201-160 E-mail: office@saga.me Web: www.saga.me
	MONTENEGRO STARS HOTEL GROUP Bečići bb 85310 Budva Tel: 033 774 774 E-mail: events@montenegrostars.com Web: www.montenegrostars.com		SAVA OSIGURANJE AD Svetlane Kane Radević 1 81000 Podgorica Tel: 020 234 036 E-mail: info@sava.co.me Web: www.sava.co.me
	MORAVČEVIĆ VOJNOVIĆ AND PARTNERS IN COOPERATION WITH SCHOENHERR Bulevar Džordža Vašingtona 98 81000 Podgorica, Tel: +38220228137 E-mail: office@schoenherr.rs Web: www.schoenherr.rs		SCOTCH WHISKY INTERNATIONAL MONTENEGRODOO Promenade B5-3, Luštica Bay Promenade, Tivat Mob: 068 064 111 E-mail: montenegro@scotchwhiskyinvestments.me Web: www.scotchwhiskyinvestments.com/en
	MTEL D.O.O. Kralja Nikole 27a 81000 Podgorica Tel: 078 100 508 E-mail: officeinfo@mtel.me Web: www.mtel.me		STRATEX DEVELOPMENT Popa Jola Zeca 2 84310 Budva Mob: 069 170 000 E-mail: info@stratex.me Web: www.stratex.me
	NLB BANKA A.D. Bulevar Stanka Dragojevića br. 46 81000 Podgorica Tel: 19888 E-mail: info@nlb.me Web: www.nlb.me		ONE MONTENEGRO (BIVŠI TELENOR) Rimski trg 4 81000 Podgorica Tel: 020 235 000 E-mail: pr@1.me Web: www.1.me
	OCEAN MONTENEGRO Obala 13. jula bb 8500 Bar, Crna Gora Tel: 030 311 575 E-mail: info@ocean-montenegro.com Web: www.ocean-montenegro.com		TERNA CRNA GORA D.O.O. Bulevar Svetog Petra Cetinjskog 130 81000 Podgorica Tel: 077 300 000 E-mail: Gordana.stevovic@terna.it damiano.borri@terna.it; Web: www.terna.it
	PAYTEN D.O.O. Svetlane Kane Radević 3, 81000 Podgorica Tel: 020 651 951 E-mail: office@asseco-see.com Web: www.payten.com		TARA RESOURCES AG (BRSKOVO MINE DOO) Dalmatinska 176 81000 Podgorica Tel: 020 265 717 Email: milijanka.maras@tararesources.com Web: www.tararesources.com
	PERSPEKTIF GRUP Bulevar Stanka Dragojevića 28, 81000 Podgorica Tel: 382 67 733 006 E-mail: hakantaman@perspektifgrup.com.tr Web: www.pwerspektifyapi.me		PIVARA TREBJESA D.O.O. Njegoševa 18 81400 Nikšić Tel: 040 204 800 E-mail: pivara.trebjesa@molsoncoors.com Web: www.niksickopivo.com
	PORT OF ADRIA Obala 13 jula bb, 85 000 Bar, Crna Gora Tel: 030 301 100 E-mail: sedat.kara@portofadria.me Web: www.portofadria.me		VAS INVEST Dositijeva 57 85310 Budva E-mail: v.verhovk@smokvabay.com Web: www.smokvabay.com

TAMAŠ KAMARAŠI,
PREDSJEDNIK SAVJETA, (PREDSJEDNIK UO CRNOGORSKE KOMERCIJALNE BANKE (CKB))

BORBA ZA INVESTITORE MORA BITI ODLUČNIJA I BOLJA

Mogućnosti i resursi kojima Crna Gora raspolaže su neupitni, ali nijesu dovoljni. Danas imamo mnogo zemalja koje žele privući strane investitore i koje dosta ulažu da osiguraju što bolje uslove za one koji žele investirati. Tu izuzetno zahtjevnu i važnu „utakmicu“ Crna Gora mora početi da igra odlučnije i bolje

GORAN ĐUROVIĆ,
MINISTAR EKONOMSKOG RAZVOJA CRNE GORE

OPTIMISTIČNI SMO ALI I OPREZNI

Optimista sam i vjerujem da naša zemlja kao mali sistem, u kome ponekada samo jedna važna investicija ili politika daju veliki rezultat, ima šansu da prebrodi sve prepreke i ubrzo postane dio Evropske Unije, čemu težimo

RADOJE ŽUGIĆ,
GUVERNER CENTRALNE BANKE CRNE GORE

LJEKOVI ZA KRIZU SU UVIJEK ISTI

Jedini ispravan odgovor za obuzdavanje budžetskog deficita je snažna fiskalna konsolidacija, uz prateće strukturne reforme. Takođe, treba razmotriti jačanje fiskalne stabilnosti ulaskom Crne Gore u aranžman sa MMF-om i izbjeći praksu kreiranja nove potrošnje bez prethodne analize uticaja na fiskalnu održivost

ALEKSANDAR DAMJANOVIĆ,
MINISTAR FINANSIJA U VLADI CRNE GORE

PRED NAMA JE VELIKI BROJ NEPOZNANICA

Crnogorska vlada prišla je planiranju ovogodišnjeg budžeta, svjesna brojnih rizika na globalnom svjetskom tržištu, ali i sa umjerenim optimizmom da će se sektor turizma oporaviti, a samim tim i pokazatelji privrednog rasta. Otuda i očekivanja da će, ukoliko ne bude dodatnih globalnih pritisaka i šokova na tržištu, Crna Gora u okviru sopstvenih kapaciteta zaokružiti i ovu budžetsku godinu

KRISTOFER ŠELDON,
ŠEF KANCELARIJE SVJETSKJE BANKE ZA BOSNU I HERCEGOVINU I CRNU GORU

POMOĆ U TEŠKIM VREMENIMA

Banka je spremna da podrži Vladu Crne Gore u obezbjeđivanju tehničke, međunarodne ekspertize i najboljih praksi u osmišljavanju i implementaciji ključnih strukturnih reformi, uključujući putem potencijalnih operacija finansiranja razvoja koje podržavaju ambiciozne programe reformi i obezbjeđuju sredstva za finansiranje po povoljnim uslovima

REMON ZAKARIA,
ŠEF KANCELARIJE EBRD-A ZA CRNU GORU I PREDSTAVNIK EBRD-A U SAVJETU STRANIH INVESTITORA CRNE GORE

CRNA GORA IMA OGROMAN POTENCIJAL ZA OBNOVLJIVE IZVORE ENERGIJE

Iako turizam ostaje njena osnovna privredna djelatnost, Crna Gora ima značajne potencijale da se okrene proizvodnji obnovljive energije i IKT sektoru kao novim izvorima rasta i prosperiteta

DR NINA DRAKIĆ,
PREDSJEDNICA PRIVREDNE KOMORE CRNE GORE

PRED NAMA JE IZAZOVNA GODINA

Globalne turbulencije ne samo da su donijele nove izazove, već su kao imperativ postavile rješavanje dugogodišnjih sistemskih barijera – visokog nivoa sive ekonomije, deficita kadrova s odgovarajućim znanjima i vještinama i nedovoljne digitalne transformisanosti društva, što je uslov za ubrzani oporavak ekonomije

MARTIN LEBERLE,
ČLAN ODBORA DIREKTORA SAVJETA STRANIH INVESTITORA, PREDSJEDNIK UPRAVNOG ODBORA NLB BANKE AD PODGORICA

SPREMNI SMO ZA SVE IZAZOVE

Svijet prolazi kroz teško vrijeme, ali sa svakim izazovom dolazi i prilika. Imajući to u vidu, NLB Banka AD Podgorica je spremna da se suoči sa mogućim izazovima i pruži podršku svojim klijentima

DAVID MARGASON,
ČLAN ODBORA I IZVRŠNI DIREKTOR PORTO MONTENEGRA

OČEKUJEMO JOŠ JEDNU USPJEŠNU GODINU

Uprkos globalnim i domaćim ekonomskim izazovima, turizam je ostao snažan oslonac privremenom rastu Crne Gore. Kao jedan od vodećih investitora u ovoj oblasti, Porto Montenegro očekuje još jednu uspješnu sezonu

BRANKO MITROVIĆ,
 ČLAN ODBORA DIREKTORA; IZVRŠNI DIREKTOR KOMPANIJE ONE

PRED NAMA SU UZBUDLJIVI I INOVATIVNI PODUHVATI

Zajedničkom strategijom možemo uspješno upravljati procesom digitalizacije koja drži ključeve društvenog napretka, razvoja poslovanja i inovacija ali i unapređenja svakodnevnice svih nas

VASILIS PANAGOPOULOS,
 ČLAN ODBORA DIREKTORA, IZVRŠNI DIREKTOR KOMPANIJE JUGOPETROL AD

ODGOVORNO POSLOVANJE

Naši napori su usmjereni na obezbjeđivanje visokokvalitetnih proizvoda na tržištu i na pripremu za prijeko potrebnu energetska transformaciju u godinama koje dolaze. Cilj kompanije HELLENiQ ENERGY je da značajno smanji svoj ekološki otisak kako bi se izborila sa klimatskim promjenama

IVAN RADULOVIĆ,
 IZVRŠNI DIREKTOR MFIC

ZA USPJEH JE NEOPHODNA SARADNJA I MEĐUSOBNO POVJERENJE

Izazove možemo prevazići samo ako radimo zajedno na konstruktivan način i ako dogovorimo ekonomsku strategiju na nivou države koju podržavaju svi relevantni akteri. Sprovođenje ekonomskih i regulatornih reformi samo je prvi korak u tom pravcu, a geopolitička situacija otvara prozor mogućnosti Crnoj Gori da ubrza napredak ka članstvu u EU

WE BUILD!

+382 20 87 57 73

www.plusmne.com